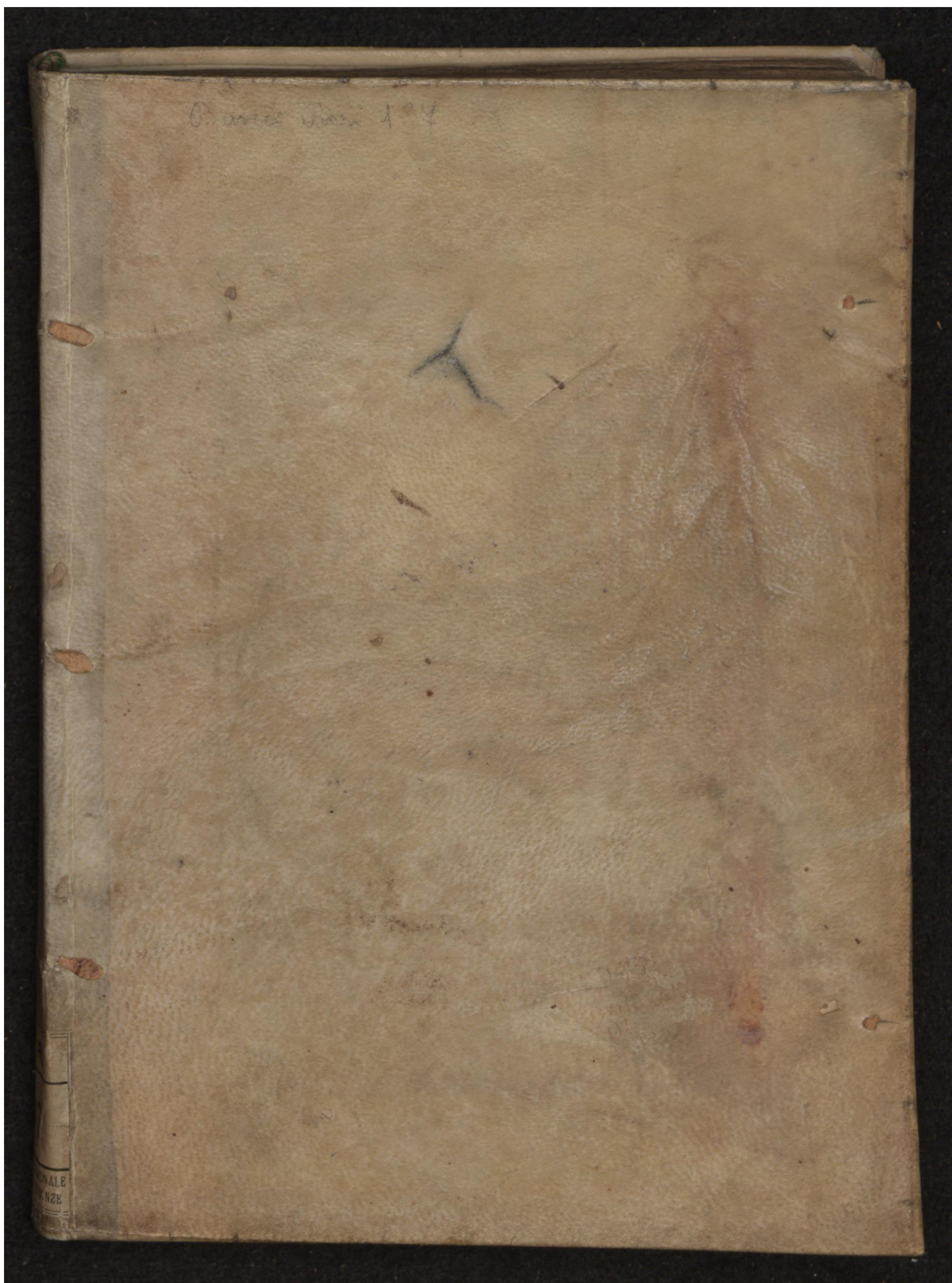
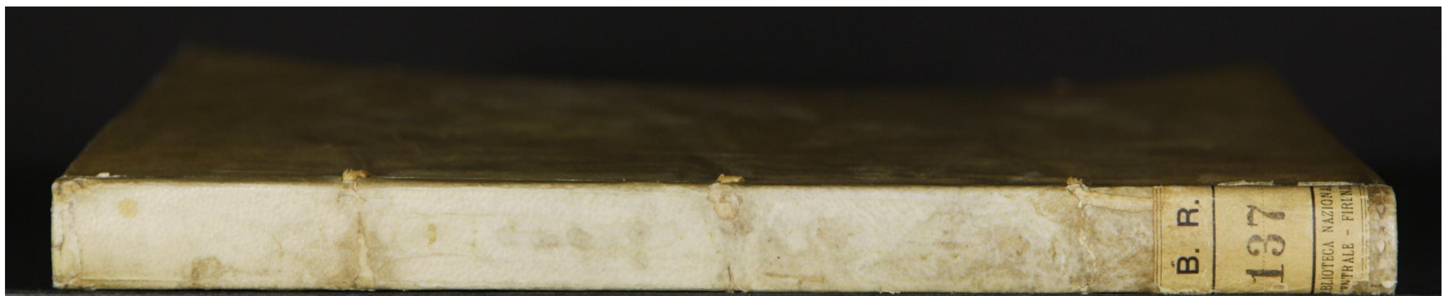
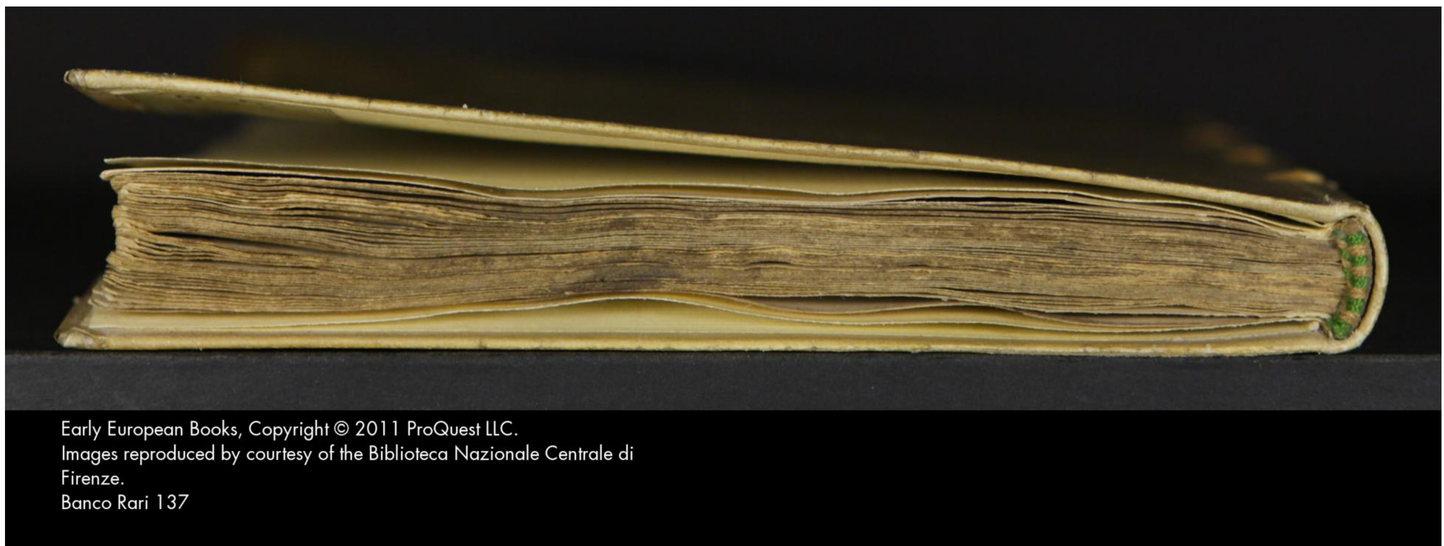
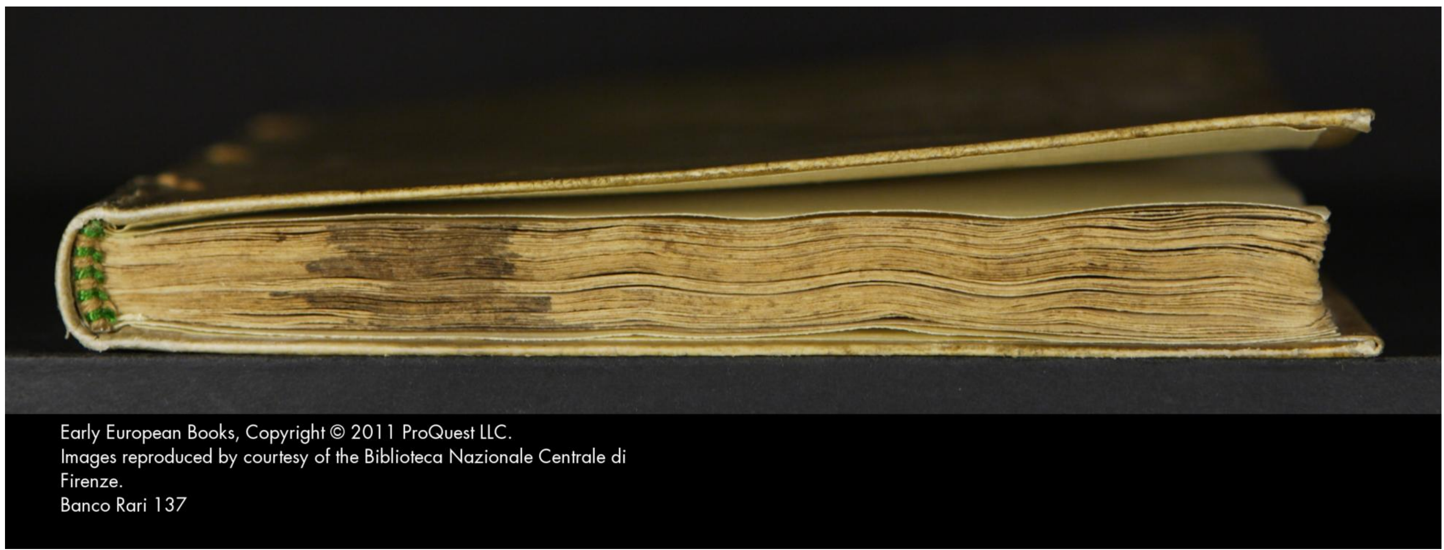

Banco Rari 137

B. R.
137
BIBLIOTECA NAZIONALE
CENTRALE - FIRENZE

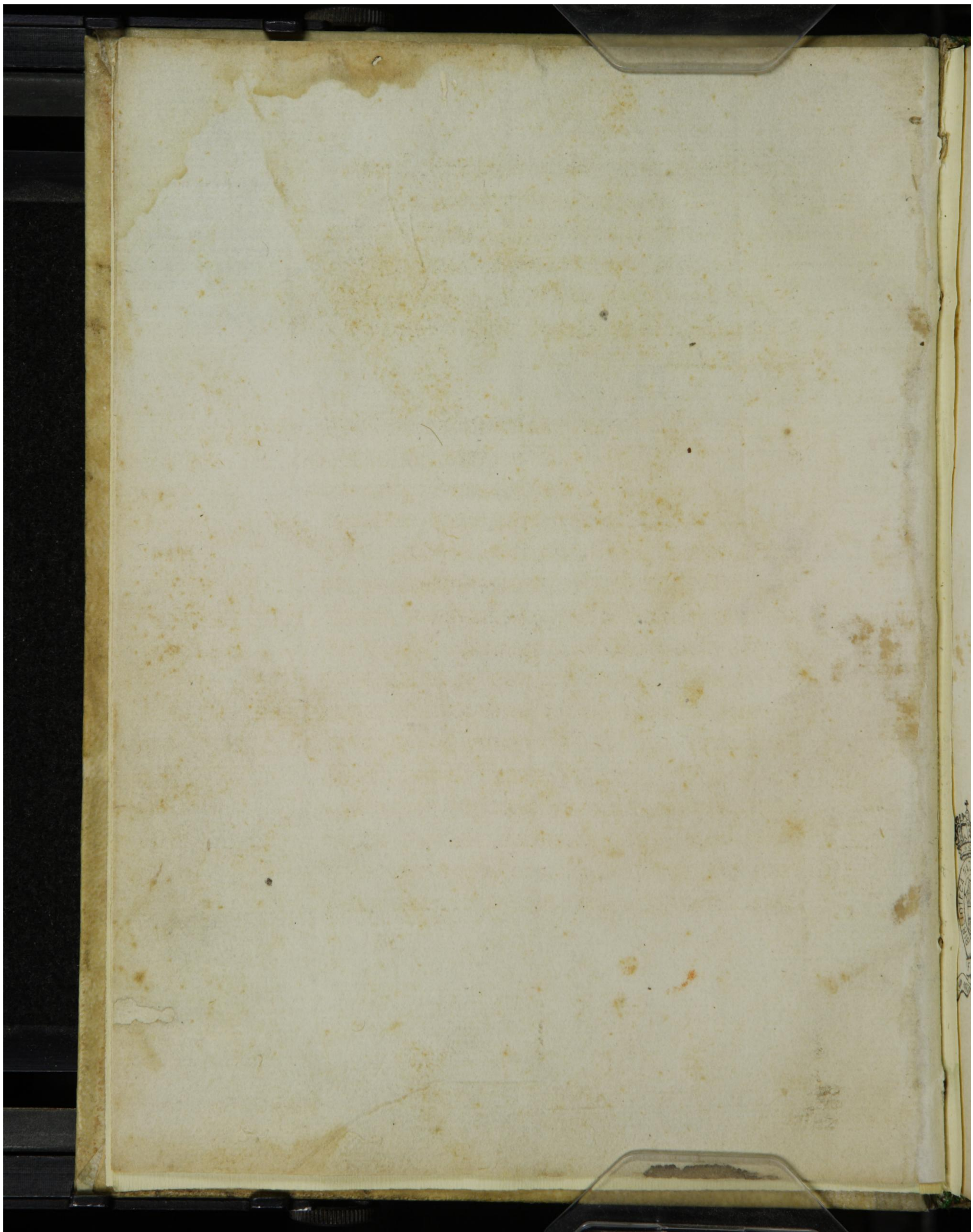
Londres Payne & Foss 1841 £ 8

N. 108-111-

8

B.° R.i a. 1. p. 3. n. 12.

Libellus de mirabilibus Ciuitatis Putheo
lorum et locorum vicinorum :ac de nomini
bus virtutibuſq; balneorum ibidem exiſten
tiuꝫ : Et primo ponitur epiſtola clariſſimi
Franciſci aretini :ad Pium pontificeꝫ maxi
mum :Cui prius Eneas de picolominibus
nomen erat

e Voluenti mihi quedam libroruꝫ
volumina : Pie pontifex maxi/
me :et animum laxandi gratia co
dices illos perquirenti : repperi
hoc opuſculum : Putheolanarum regionuꝫ
admirabilium profecto virtutum: quas in
aquis implicitas ac latentes ſanctitas tua le/
gendo plane inſpicere poterit : Illas enim
tue ſapientie dicandas putaui :ꝙ te ſentio tā
ta iocunditate leticia :ac ſumma reſtaurandi
naturam voluptate his in balneis delectari.
Enimuero putheolos petere : ſi tuā aliquā
do celſitudinem non tederet : ob eius ſingu
larem aeris temperiem :et ſalubres aqua/
rum ipſarum virtutes :maxima temporum
diuturnitate morari . et illic degere nunꝙ

defatigari credere vero q̃tum ex industria
potui gratissime pater inter ceteras virtu/
tes illas ac ꝓprietates · que a cõpluribꝰ huiꝰ
seculi celebrãtur . nulle veriores aq̃rũ ista
rum sentẽtie : q̃ mihi ex presentia vise sunt.
Sed cũ ea ꝓbare attingã: que in libello cõti/
nent̃. ad philosophorũ ingenia potiꝰ specta
re videant̃ . Vellẽ a maliuolis qui sese odio
vel inuidia mouere solent maledicentia et
eorũ loq̃citate cõprimi. qm̃ talem tetigeriꝫ
ꝓuinciam :et aliena me contra omne officiũ
arma sumpsisse ꝓfiterentur :huic ratus ma
ledicentie respondere . Materies quidem
ipsa philophica et de summa philosophoruꝫ
pte primũ est dissumpta . Hominẽ postu/
lat:qui mature ocio fruat̃ . et lris q̃ diligen
tissime det operam :longeq; ab illuuie absit
pauptatis :ac graui rerũ familiariũ cura:et
nõ philosophice artis solũ : Verũ etiã vniuſ
cuiusq; periti :q̃ si comẽdare qs saltẽ conet̃ :
que nõ intelligit videat̃ verborũ solũmodo
vt puer sequi potestates .rare ipsa interdũ
solet plurimũ aberrare : Quodq; cũ animo
volueri q̃ honesta res esset :q vniuerse rei

2

publice inuentio fortis vtilisq; q̃ tibi grata .
fret9 etiã spe tue beatidinis nõ pua . ex qua
virtutũ et optimarũ artium imitatores mi
ris quippe laudib9 ac premiis extolli solēt .
Suscepi rem ea conditõe : vt tandē in publi
cum pdeat . tuo sane pio nomini dedicatum
Si qd in eo opere sanctitati tue gratũ inue/
ris atq; vtile : Inuētori primo atq; auctori
gratias agas et habeas . si libitũ fuerit : illo
iam dudũ absente : mihi referas : Quod au
tem rephensibile in eo esse pspexeris : infir
me ac fallaci mortaliũ oĩu3 experiẽtie depu
tes : Cũ eni3 in eo titulũ auctoris nõ inuene
rim : nec a quo neq; vbi liber edit9 sit : ad tu
am beatitudinē op9 dicari volui : ea potissi/
mũ causa : et pauca hec pposuisse non iniuri
am arbitratus sum :.
Et quia post editõem libelli p dictũ francis
cum Aretinũ plura alia cõperta sunt : vt sin
gulorũ melior noticia haberi possit : eadem
huic libello adiũcta sunt in maiorē fidē scrip
torũ peũdē : Que idē edidit : vt ex balneis in
firmi sanitatē acqrere possent : Et qa balnea
acuũt et puocãt humores dicit : nũq̃ ad bal

nea eundum : nisi quis prius purgatus fue
rit et infrascriptas subiungit regulas : quas
in fine sui libelli posuit : hic autem prepo-
nuntur :.

Cum ad balnea veneris: dimitte turbatio-
nes : & iras animi : opantur enim balnea p
alacritatē : sicut artifex per instrumentum

Non intres balnea : nisi degestione pfecta:

Non comedas nec bibas in aquis. nec post :
nisi refrigidatus: ne attrahatur indigestum
& fiat oppilatio:

Comede in balneis bonos cibos: et infirmi-
tati tue concessos: ne dum malos humores
euacuas peiores generes:

Dum in balneis es : a frigoribus & ventis
caue :

Vino vtere bene limphato . vt sitim ex-
tinguas :

Semel tantuȝ balneeris in die :ne mlta eua
cuatio te debilitet :

Tantum intres aquas : ꝙ cooperiant hume
ros: nisi vulnus aut plaga prohibeant :

In aquis cantarelli & solis & lune immerge

3

plagas:
Tantum moreris in aquis: quantum inci/
pias sudare in frōte: vł q̄tū sine fastidio stař
delectat:
Egrediens aquas: statim circunda te linthe
amine: et compone te in lecto prius para/
to: et bene cooperiaris· sustine in lecto su
dorē: & somnū si venit
Cū sudaueris: paulatim et p īterpositas mo
rulas depone cooperimēta: et absterge su/
dorem: et nota bene
Bene vestitus reuertaris domū: et iterum
quiesce: sed non iterum sudes:
Nō delecteris in mutatione balneorū vnū
ex multis elige: quo vtaris
Dirige cursum balnei tui: vt aqua in mari
sem per defluat: alioquin regulariter erit
frigida
Cum balneandus es: eice si potes totam a/
quam de balneo: vt noua et recēter surgen
te vtaris:
Balnea sicut alia remedia operantur cuȝ tē
pore: et ideo si nō statim curaberis: nō de
speres: sed potius prosequaris:

Balneorum iuuamenta processu temporis magis senties: si deus voluerit:

Modo datis regulis balneandi et sudādi: ad singula balnea descendendum est: et primo de sudatorio

Vdatoriū: Putheolos a Neapoli pe- tens: cū medium vie prexerit: si paululū dextrorsum declamauerit: lacum iuueniet: piscibus ferisq3 carentē: sed ranis yrundinib9 et serpentib9 abundantē: ad hui9 lac9 orā dom9 sita est opta testudine: In qua ex hiatu terre copiosus et calidus fumus emanat: hanc domūculā si quis nud9 intrauerit: sentiet statim totū corpus in sudorē resolui: et ob hoc sudatoriū dicta est: Sudor hic humores euacuat: corp9 alleuiat languidos restaurat: sanat ylia: vlcera interiora desiccat: podagris multum confert: Hec eadem facit aq̄ vndecūq3 sūpta: et hoc fumo calefacta In hoc loco beatus Germanus Capuan9 episcopus animā Pascasii cardinalis inuenit: quā historiam sanctus Gregorius quarto Dyalogorum libro prosequitur:.

De bulla sudatoria

opatio +

4

Vlla ſudatoria in occidētē tēdēs : poſt q̄ inter lacū et ſpinū montē tranſierit: a dextris lacum:a leua viā qua putheolos in de accedit̄ deſerens : obuiā habet montē ari dū ardentē:et continue fumigātē:quē fere nō incolūt : neq; aues: Ad cuiꝰ montis radi ces infra cauernas terre magno cū fragore aq̄ bullit:et ob hoc bulla vocat̄: Hec aqua parū ad ſupficiē exiēs : nō ſine arte et indu ſtria cōgregat̄:ſ; mirabiliter emūdat caput acuit lumina:purgat matricem: liberat in/ guen :ſplenē curat et epar: Eadē dicunt̄ ali enā aquā hic calefactā virtute loci efficere : hic locꝰ ob ſolitudinē aīantiū:ac ſurgētis fu mi in neb'as:& aq̄ feruētis terribilem ſoni tum timorem ſoli facile incutit :.

* caput ac epar et ſplenē mūdat

De Aſtruno

Strunus : verte te ad ſeptentrionē.& parū ſtagnū circunda: occurrit tibi a ſiniſtris: mirabilis efficacie lauacrū: qd̄ a pa tria denoīatum Aſtrunꝰ nomen accepit : Hic duo ſunt fōtes:ſ; aqua eadē reumatibꝰ et fleumatibus ſemp aduerſa: q̄ cerebrū cō fortat: leſis oc'is ſubuenit: ginginas ſtrigit

dētes roborat. fauces aptat : brācos ex reumate curat : vocem sincerat : Si vuula que in gutture est ceciderit : ad locum reuocat: pectus lenit : Appetitum incitat : stomachi fastidia et membroruʒ pigritiam tollit: pulmonem a tussi recreat : corpus aquaticum seu fleumaticum inflammat : et omne malum fleumatis et reumatis aufert : et multa alia :.

De balneo foris criptam

Oris criptā iuxta litus maris est quoddam balneum : vt retro veniens : et a cripta exiens : per radices Falerni montis incedens : ad oram maris reperitur balneum : qđ a situ loci foris cripta dicit̃ : hec aqua cū sit potu & operatione dulcissima : ignitos artus refrigerat : desiccata febribus membra rigat : pulmonem lesum : iecur : pectus sanat : debilitatem stomachi tollit : tussi et egre cuti medetur : nocet tamen ydropicis :.

De balneo Iuncarie

Alneuʒ Iuncarie vltra per arenam procedenti occurrit vnda iuncarie.

que a iuncis ibi nascentibus nomen habet: Hec vnda mentem letificat: gaudia fouet: tollit suspiria vltro venientia. venerem ꝓuocat: et ad eam fortes efficit renes: Confortat stomachum: prodest lesis luminibus: vires iecoris repat: epar sanat: corpus impinguat: febres erraticas annihilat: et ꝓuidet ne cutis extenuetur:.

De balneolo

N radice montis Olibani: que protenditur versus Nesidam per arenam procedendo: duo balnea reperiũtur quorum vnum balneolum dicitur: Aliud balneum petre: Balneolum nomen a breuitate fontis inuenit: sed tanta est virtutis & efficacie eius prestantia: vt infirmus non solum aquam ibi sed deum adesse putet: Nam caput: stomachum: & cetera menbra confortat: fugat nebulam oculorum: consumptos et debilitatos reficit: materiam quartane continue: et cotidiane destruit: A doloribus ex quocunq; morbo

Nesida

vl' febre ꝓcedētib9 liberat. hac aq̄ Neapolitani pl9 ceteris vtūť: De hoc balneo clarus poeta Eustasi9 de matera hos edidit versus

Inter aquas pelagi ꝓpe lit9 sub pede rupis
Magnus in effectu fons breue nomē hab;.
Balneolum dictum tante virtutis amicum
Vt parens illic sentiat et secedat
Morbo quocūq; doles seu reumate quouis
Lotus aqua tali tempore liber abit:
Et caput et stomachū r̄nes et cetera mēbra
Confortat tepidam si renouabis aquam:
Hec ꝓdest oculis: oculorū nube fugata
Consumptos reficit quos tenet egra fames
Materiā rudem cōsumit: et amphimerine
Hoc genus aliis plus ꝑthenopēsis amat.

De balneo petre

E petra lauacrū sequiť quod ī fine huius littoris sub rupe dicti mōtis positū est: ab effectu cōsequutū ē nomē: Na; petrā frāgit: vrinā ꝓuocat: renes mūdat: educit arenulas: caput a dolorib9 liberat. detergit ab oc'lis mac'las: auditū aurib9 ꝑstat: et sonitū remouet: cordi pectoriq; medeť: huius aque calid9 potus interiora mundat.

A [illegible] hec [illegible] de balneo [illegible]

De hoc balneo petre Eustasius sic scribit
C i petra dat nomē mirū reor esse lauacrū
Quod lapidem possit frangere nomē habet
Et caput a multis facit assentare querelis
Auribus auditum preb3: et addit opem :
Lumina detergit tunicis maculosa piatis
Pectoris et cordis esse medela potest :
Vesicas aperit : a renibus vrget arenam
Huius aque potus interiora lauat :
Quā plures vidi calidam potare petrosos
In quibus vrina post lapidosa fuit :
Vos igit̄ qbus est durus cum pōdere nur9
Assiduus talis liberat aque potus :.

De balneo subueni homini

N capite sequentis litoris. quod pu/theolos vsq3 protenditur infra cripta3 in rupe cauatā : saluberrima manat aqua : q̄ obstructis ob incuriam venis : et fonte re/licto sub arena intra dictā criptā et mare p quirit̄. Et qa egrotis hominib9 mirabiliter subuenit : Subueni hōi nomē accepit : Eges ta igit̄ arena locū depositū intrās: eger stati scaturiētiū stillarū sentit auxilium : Fons iste animi tristiciā : et defectum stomachi

uoce clarificat

Ad podagra

tollit : ipsum cōfortat : et facit vt appetat : pulmonis : Iecoris : splenis : et tumidi ven/tris deponit onera : vocem clarificat : antiq̄ podagre induciatam dat requiem : et omnē speciem doloris aufert : excellēs tamen ei9 operatio in restauratione debilitatorū mē brorū lucidi9 enitet : De q̊ Eustasi9 sic ait:

Ex re nomē habꝫ lauacrū qd subuenit egris
Nominis effectum gaudet habere sui
Purgat pulmonē : deponit pondera splenis
Depurat tumidum certa medela iecur
Tristicie causam gelido de pectore tollit :
Humores ventris leuiter vnda leuat
Defectū stomachi tollit : cōfortat et ipsum
Vt solito solitas appetat ore dapes:
Vocē sincerat: genus aufert omne doloris :
Talis amatores reuocat vnda suos
Hec etiam deponit onus longeue podagre
Hic datur articulis induciata quies : .

De Monte olibano

T qa dicta balnea in radicib9 mōtis Olibani manifestanť etiā de eodē mōte qd explicādū videť : Post putheolos mons eniꝫ olim fuit . ꝑdurissimi silicis : q Oliban9

dict9 est: sic dcūs ꝙ totus fuerit fructib9 orbatus. nā lapidosus exn̄s: sterilis erat: hunc mōtē Gayus gallic̃a Impator roman9 fecit excidi: vt ex ip̄i9 silicibus itinera Italie sternerent̃: vt dicit̃ inuere Suetoni9 libro. x: sic dicēs. Excise rupes p̄durissimi silicis: & mōtes aggere equati: hui9 mōtis rudera inspici p̄nt: cū accedit̃: nā īterp̄tat̃ Oliban9 ab olon grece qđ est totū latine: bani vero orb9 seu sterilis: in hui9 enī mōtis radicib9 m̃ta salu berrima balnea nascunt̃. de quib9 aliq̄ supe ri9 dicta sunt: et aliqua subsequentur :.

De balneo Ortodonico

Rtodonicū balneuꝫ in radice eiusdem mōtis est: q̄ respicit putheolos: ī orto dn̄i ep̄i nascit̃ aqua vtil̃ et mirabil̃: et ob hoc Ortodonicū dicit̃: In hoc lauacro p hostiuꝫ ad australē plagā dispositū multos p grad9 descēdit̃ et ideo cū auster flat: calor int9 inclusus nec exhalat9: facile intrātes suffocat: aqua tn̄ eius foris portata: cōsūpta febrib9 restaurat corpora: remouꝫ nauseā stomachi et illū confortat: effimeras et erraticas febres tollit: maxime paratas ad ptisim :.

De balneo sancte Anastasie:

Alneū sācte Anastasie obstruit̄ arena qđ nomē qa ꝑpe cappellā huic sancte dedicatā aq̄ surgebat: assūpsit: facta igit̄ fossa: aqua recēter egrediēs: igniti corpis r̄cre at art9: et eorū virtutes renouat: tollit languidis sinthomata vel defect9 si surgētis aq̄ patiant̄ ardorē: De quo dicit Eustasius:.

Balnea preterea seu nastasie lauacrum
Humanis vsibus commoda multa facit
Corporis ingrati recreatos efficit artus:
Virtutes etiam corporis vnda nouat.
Res miranda quidē: quicunq3 cauabit arenā
In medio fosse feruida manat aqua.
Illa recens in fonte suo sinthomata tollit:
Languidis ardorem si patiantur aque:
Qui petit ergo suo bene de languore curari
Sentiet auxilium si renouabit aquam:.

De Ciuitate putheolorum:

Vtheoli vel putheolum vetus oppidum est: Bayas respiciens ad septentrionem: dictum a putheis olētibus aquarum sulphuratarum: que ibi scatariunt: Hoc oppidū: vt dicit Corneli9 tacit9 libro: xv. Italie est vetussimū: ad quod

8

veteres & emeriti de Tarēto & Aucio re
periuntur ascripti· ex eo: ꝙ in ipso oppido ī
digene pauci erant: cum dispersi essent per
prouintias: in quibus stipendia maritima re
ceperant. Sed vt refert ipse Corneli9· post
alicuius curriculū temporis de expeditione
reuersi: & in vnū congregati: ius colonie &
cognomentū a Nerone adepti sunt. His ve
ro voluntate & beneplacito Senatoruꝫ pre
tores instituit. qui potestatem haberent eli
gere magistratus. Prefecit etiā ipis peten/
tibus eorū legionibus tres: vltra numerum
viros ex eis statuit Senatores. Refert etiā
ipse Cornelius: ꝙ puteolani dantes se expe/
ditioni maritime ad stipendia Romanoruꝫ
neqꝫ cōiugiis suscipiendis: neqꝫ alēdis liberis
sueti: orbas sine posteris domos reliq̄bant.
Refert etiaꝫ idem Corneli9. li xiii. ꝙ inter
putheolanos nobiles & plebeos maxima est
orta sedicio: propt̄ quā ad saxa & minas et ī
cendia deuenerūt· Sed nobiles Romam ad
Senatū mittentes: de violētia popularis mł
titudinis sunt cōquesti. Populares etiā lega
tos ad eundem misere Senatū: expositturos.

ꝙ auaritiā Magistratus: et cuiusq; maiorū non poterant supportare· Senatus igit̄ voluntate Gaius cassius adhibendo remedio ē electus. Sed quia putheoli eius seueritatem ferr̄ nō poterāt: p̄cāte ipo ad striboniosi frēs est ea cura translata. quibus data coborte p̄toria: eius terrore: et paucorū supplicio rediit concordia putheolanis.

Refert etiā idem Corneli9 tacitus ꝙ putheolani delapsi in prouintias: in quibus stipendia expleuerunt: repente in vnum collecti: numerum maiorem colonia effecerūt· quibus comitiua pretoruꝫ arbitrio Senatus haberi solita coartiore ambitu exarserant. prīceps composuit tris: qui supra numeruꝫ petebantur: eorum legionibus preferēdo: duxit patrū honorem. statuendo: vt qui a priuatis Iudicib9 ad Senatum ꝓuocasset: eiusdem pecunie periculum faceret. cuius is qui Imperatorem appellasset. Antea enim vacuum id solutumq; pena erat.

Refert etiam Idem Cornelius eodē libro: quo supra: ꝙ putheolani oliꝫ nō sicut vniuerse legiones: deducebātur cum Tribunis &

Centurionibus: et sui cuiusq; ordinis militi/bus vt consensu et caritate rem publicam efficerent: sed ignoti se diuersis manipulis siñ Rectore: sine affectibus mutuis. quasi essēt ex alio genere mortalium vagabātur.

De Theatro Putheolorum.

Pud Putheolanos Theatrū olim fuit mire magnitudinis: cuius vestigia ad/huc apparent: circuli formam habens In q̊ quondam mixtim homines cum mulieribus maiores cum minoribus ludos aspiciebant. Sed hoc cōfusissimū spectādi genus: vt dicit Suet. li. ii. Aug. Cesar correxit et ordinauit siquidem: q; ab vna parte Theatri in primo subselliorū ordine Senatores et maiores se derēt. In secundo pretestati: idest pueri nobilium: palliis purpuratis induti. In tertio pedagogi: cū eorū discipulis. In quarto milites. In quinto plebei. In parte vero opposita Theatri in primo ordine subselliorum sedebat Pretor. In secūdo virgīes vestales. In t̄tio tū mulieres cū pueris bullatis. ātea si qdē ī media cauea sedebāt. Et putheolanus puluis vt dicit Seneca ī q̄stionib9 naturalib9

li.iii.si aquã tetigerit: saxum fit. Sic ecõtra-
rio: hec aq̃ si solũ contigerit: heret: & eff igi
tur. Inde ẽ ꝙ res abiecte ĩ eundem locũ: la-
pides extrahuntur. Hec ille.

Habetur ĩ actib9 apł orũ: actuũ.ii.c.ꝙ bea
tus Paulus Putheolos venit. vñ ait. Et cum
venissem9 Syracusaꝫ: mansimus ibi triduo.
Inde circũlegẽtes: deueĩ9 Regiũ: & post di
em vnã flãte Austro secũdo die veĩm9 Pu-
theolos: ibi inuẽtis frĩbus: rogati sumus ma
nere apud eos dies septem.

De Ponte Putheolorum in mari
facto per Gayum Cesarem.

Molibus putheolaĩs vł putheoli vsq̃
Bayas: vt dicit Sueto.li.x. Gayus Ce
sar Roman9: Pontẽ fieri fecit: longũ triũ
miliũ sexcentorũ fere passuũ. Quo facto:
duobus diebus continuis super eo cucurrit
Primo enĩ die phalerato equo: coronã quer
cinã ferens in capite: gladiũ circa femur. &
clamidem deauratam. Tertio die in habitu
quadrigario per pontem accessit: habẽs ãte
se ꝑuũ currũ duarũ rotarũ: qui ab equis op
timis trahebaẗ. Comitãtib9 eũ Dario vno

ex Parthorũ obsidibus agminum ꝑtoriano
rum & amicorum cohortis.

Quare Gayus Cesar hunc
Pontem fieri fecerit.

Vare antẽ hic pons a Gayo excogita-
tus fuerit: ratio triplex ꝑ Suetonium
assignatur. Prima est: vt imitaret̃ Xersen
Regem Persarũ: qui volẽs de Asia in Gre-
ciã transfretare: non sine admiratiõe Helles
pontũ aliq̃to angustiorẽ cõcumulauit. Alia
est: vt alicui9 immensi operis fama Germa
niam & Britãniam: quibus tunc imperita-
bat: terreret. Tertia rõ est: quã a suo patre
& per aliquos mercatores & doctos audiui
sse se dicit. Ferunt enim Tiberio Cesare
anxio de successione Gay nepotis sui: & v-
trũ cõtingeret ꝑmori nepotẽ: Taxillu; ma
thematicũ affirmasse. non magis Gayũ Im
peraturũ: q̃ per Bayanũ sinum equorũ dis-
cursum. Ac si diceret: Ita erit possibile: ꝙ
Gayus imperet: sicut esset possible: ꝙ per
mare Bayarũ equi discurrerẽt. Mortuo de
mũ Tiberio: Gay9 Imperator ẽ fact9: q ta
lẽ põtẽ fieri ꝑcipiẽs: sup eo vt dictum est.
tribus dieb9 cõtinuis cõmeauit. Quarto die

cum multos ibi emulos cōuitasset: de littorꝭ omnes pcipitauit de ponte. & quosdam apphēdētes gubernacula pontis: detrusit ī marꝭ De pilis pōtis huiꝰmoī facit mēsionē Seneca ad Lucillum dicens. Omnis in pilis puteolanorum turba consistit.

De Sulphitaria.

N summitate mōtis: qui ciuitati puteolorū pēminet: planicies maxīa: adhuc quasi tota circūdata mōtibus: ex qbus extrahitur īnumerabilis thesaurꝰ: ex sulfuribꝰ et alluminibꝰ ac vitriolo. qui ex lapidibus & terra ipīꝰ montis fiunt. Et ibi q̄dam aqua nascitur que cum maximo impetu bulliens: in altum vsq; ad duas & aliqnando tres cannas eleuatur. Et in hac planicie montis q̄ plura fiunt naturaliter foramina: ex quibꝰ maximus & impetuosus exhalat fumus: vt si in eadem foramina lapis etiam magnus proiciatur: impetuositate et potentia fumi reiicitur. Hec enim aqua sulfurea: et etiam fumus per cauernas exiens: dicitur: q nervos mollificat: acuit visum: lacrīas. et voītū stringit capitis et stomachi dolorem aufert

Ad nervos

117

Fecundat steriles. tollit febres cum frigor̄
In fecta mēbra scabie purgat. Hic tñ odor
grauis: & loc9 vndiq₃ fumigās terribil̄ ē: tñ
dictus fum9 reuma & frig9 capitis aufert.

De Cantarello balneo.

Antarellus nomē a forma balnei sūp/
sit. hic prim9 i littor̄ qd̄ a putheolis ad
Tripgulas vadit: admirādas opationes ex/
equitur. Antiquas enī & nouas plagas ac fi/
stulas mūdat. desiccat: & solidat. fluxū reu
matis probibet. clarificat lumīa. obturat ve
nas fluētis sanguis subueīt arteticis: vtilis ē
ad febres & frigora. extrahit mirabilit̄ fer
rū: & fragmēta seu particulas oſſiū fracto/
rū: q̄ latent in corpore: & arte Cirurgici fū
gitur. Cū aūt hec aqua tēpata sit: pregnātib9
multum confert: sed nimis cōtinuata obest.
De quo dicit Eustasius: de matera in li/
bro balneorm suorum.

Inter aquas pelagi aq̄ feruēs manat: & ipsa
Ne fluat in pōtum: futile claudit opus.
Cū mare fremescit: loc9 oppugnat̄ ab vndis
Vix alquis poterit eger adire locum.
Cantarus humana fruitur virtute medēdi.

Ad asportandum ferrum

Nam plagas veteres cõsolidatq; nouas.
Vlcera qui patitur cutis ex humorib9 extra
Cantarus abstergit: lumĩa clara facit.
Sanguinis obturat venã quãdoq; fluentem.
Subuenit arthetícis: fit medicina pedum.
Vtilis ad febres et frigora: Sed tñ huius
Vsus aque lateri continuatus obest.

De fontana.

D cantarelli latus aqua consurgit pro/prietatib9 Cantarelli contraria: noui/ter reperta: & ab aliis non descripta: que cum more fontis semper scaturiat: fonta na dicta ẽ. hec somnũ dat: vẽtrẽ lubricat: lac mltiplplicat. ĩfantes soporos et placidos fa/cit. nauseã stomachi ṝuocat. indurata mollifi cat. Sup aũt alia lauacra ṝnes purgat. educit arenulas: apit vesicã. capillos cogit exiṝ vul/neribus: & podagricis nocet. Hac aqua pu theolãe matrõe cũ suis pueris sp vtuntur.

De villa Ciceroĩs q̃ hodie Ciceronũ dicit.

Ic non procul supra mare Bayas res/pectans in occidente versa villa fuit. Marci Tullii Ciceronis: cuius vna pars su/pra mare in edito posita vetustate deiecta ẽ

Ad [illegible]

Ad arenulas renes et vessicaz

que aũt icõtinẽti eſt: dirutos parietes oſtẽ
dit. hec vulgo ab incolis puheolanis & loc9
ei adiacens dicitur Ciceronum. pus

De balneo p̃ti: qđ credr̃ a mr̃tis Ciceroĩs o

Alneũ p̃ti credit̃ opus Cicaroĩs. Laua
crũ qđ in prato ſitum eſt: & ideo de p̃
to nomẽ habet Eũtes a Tripergur̃ Auerſã
poſt hoſpitalis trãſituȝ ad ſiniſtrã ſenite ſta
tim Criptam inueniẽt et p ſubterraneũ deſ
cenſum aquã reperiũt: que multum placida
lipposis oculis bene confert: eorum vlcera
tergit: A pigris humoribus corpus alleuiat
torturam viſcerũ remouet. mollit lacertos
caput & ſcapulas trahit ad debitũ: et toti de
mum corpori ſubuenit. De quo Euſtaſi
us ſic ſribit.

Creditur a mr̃tis hoc Ciceronis opus.
Eſt via difficilis que ducit ad inferiora
In quibus inueniet quaȝ petit eger aquam.
Hoc bene viſcerib9 fertur cõferr̃ moleſtis.
Alleuiat corpus qđ grauat humor iners.
Dicunt et duros mire mollire lucertos
Er caput & ſpatulas ad ſua Iura trahit.
Lippoſos oculos declarat: & vlcera tergit

In toto pariter corpore parat opem.
In sudore madēs fugit ꝙ tempore frigus
Nec potum sumat dum sua mēbra calent.

De Tripergula.

Ripergula loc9 ē iuxta Auernū dict9 Tripgula a trib9 tiguriis idest solariis Vel ut quidā volūt a trib9 pgulis hoc ē seruis: qui maūmissi loca eadē tenuerūt. Tris eni grece ē tres: pergula vero seruus a pergendo dictus.

De balneis exñtib9 in Tripergulis.

N hoc loco tripgule īter alia balnea q̄ ibi forꝰ narrāt̄ vnū ē tripgula etiā dictū vꝉ a loco i q̊ est: ꝉ vt volūt alii ꝙ trss hēat māsiones: vnā ī qua vestes balneātiū cōseruāt̄: aliā in q̄ ꝗes dat̄ sudātib9. t̄ciā aq̄ calidā cōtientē.

De balneo Tripgule seu balneo veteri.

Ispositio loci dedit balneo sequēti vocabulū. nā triptita sit dom9 ī qua vestes aqua & lecti sternūtur et seruant̄: iure vocabulo tripgula dicta ē: plurimi eū balneū vetus vocant: eo ꝙ primum in hoc loco inuentū balneum circūponit̄ domib9 nomē dedit vt ipsum suburbiū etiā Tripgula vocetur.

Hec ũda accõmoda oĩbus aufert mẽtis defe
ctũ. Cor exhilarat. corp9 alleuiat. mẽbrorũ
onera tollit. fugat varios dolrs stomachi: pe
dũ rmouet grauitatẽ. hac aq̃ vtẽs accidẽtia
mala nl'la tĩebit. Ex hoc loco ferũt dñm no
strũ Ihm̃ xp̃m a mortuis rsurrexisse. & ab
auerno seu ĩferno tulisse p̃dã. vnde & altus
mõs supeĩens mõs xpĩ dicit. Vñ Eustasius.
Est locus australis quo portã xp̃s Auerni
Fregit: & eduxit mortuos inde suos.
Hec dom9 ẽ triplex de iure Tripgula dcã
Vna capit vestes: altera seruat aquam.
Vtilis vnda satis: ml'tũ sudantib9 aufert
Defectũ mẽtis: cũ grauitate pedum.
Hec stomachi varias facit absentar q̃relas
Flebile de toto corpore tollit onus.
Debilis atq3 piger: q̃bus nõ ẽ nl'ta facultas.
Consulim9 tali sepe fruatur aqua.
Hui9 amator aque sintbomata nl'la timebit
Incolumi semp corpore letus erit.

De balneo colature

N Tripgulis stat balneũ quod Cola/
tura dicitur ab accolis: cuius aqua
ab alio later rupis surgit q̃ a descẽsu mõtis co

Be magis frequentabatur balnei

latura dicit. Hec vnda declarat faciē: mor-
pheā et alias t̄pes notas ab ea r̄mouet. Cor
letificat: mētē roborat. stomchū cōfortat: p-
teritas crapulas digerit: appetitū incitat: tu
ssi3 fugat. dat pulmoī qetē: & puidet ne ptis
ex tussi pata pcedat. De q̊ . Eusta. sic scribit
Pulmoni prebet solitam Colatura quietem
Inde fugat tussim: quā graue reuma pat
Hec stomacho vires pat vis crescit edēdi
Sepius absumptas decoquit illa dapes
Declarat faciē: mētē corroborat: & cor.
Letificat: turpes radit ab ore voces
Formidat qcūq3 ptisim cū tusse paratam
Vt timor abscedat sepius intret aquam
Inueterata suis sicut radicibus arbor.
Nequaq̄ poterit sine labore capi.
Non aliter veteris serpētia semia morbi
Possunt euelli qualibet arte simul.

De balneo Arcus

N sinistra pte lac9 auerni: i q̊ alta pfū
ditas: & diuersorū pisciū magna ē copia
.x. sūt balnea q̊rū primū ab edificii forma ar
cus dicit. Cui9 in restaurandis de fectis &
cōsūptis corporibus mirabilis virtus est.
Restaurat membra. confortat stomacū: &

interiora oīa Iuuat. vētribus tñ tumidis & inflatis iecoribus & splenibus non confert. De quo scribit Eustasius.

Dulce satis lauacrū qđ nomē fuit ab arcu
Virtutem magne cōmoditatis habet
Hec aqua cōsumptos rſtaurat corporis art9
Corpori dat vires: arida mēbra rigat
Si quis ī extremis patit̃: festinet ad vndam
Omīa ne dubitet interiora Iuuat.
Nō tamē his pdest tumidi cū sarcina vētris
Aggrauat: atqȝ dolet splene tumēte iecur
Rē liquet exptā pprio quam luīe vidi
Teste mihi populo q̄ scio verba loquor.
Vidi cōsumptū tātū cū pelle relictum
Tempore non lōgo restituisse cutem.

De balneo Ranerii

Aneriū etiā balneū ī Tripgul̃ esse solet: cui9 optia aq̄ ab Inuētore nomē sumēs: salsi fleumatis hostis ē. nā scabiē Impetigīeȝ seu ṗpigeiȝ sanat putridū corp9 mūdat cutē rſtaurat. lepṗ pdest. Exigit tñ vt saīta tatē cōseq̄t̃. Vñ Eustach. Trituli aqs vtaẽ

Balnea Ranerii q̄ corpra putrida raduut
Et quorū salsi fleumatis hostis aqua.
Si saniosus & scabiosus illa subintret.

A ꝯ flegma salsum

A scabie quauis exteriora lauant
Infectam mūdare cutem quicūq; laboras
Vtere Ranerio: de cute sanus eris
Nec cū incurras iterū discrimīa morbi.
Iura virtutis cū sanat tum remouebis.
Terribiles trituli sanus adibis aquas.
Vidi q̄plures de fastidire lauacrum.
Fecerat hoc hoīu; pīgue putredo putēs
Ranerii seruiuit aquis aq̄ turgida stagnis
Felix qui pīgues euacuabit aquas

De balneo sancti Nicolai

Ancti nicolai balneū.oīa balnea potētes aut magis sollicitti occupāt.hoc solū miri fici cōfessoris pauperib9 subueīt:& iō sācti Nicolai dicit̄.Hec aq̄ ab aliis d̄scripta nō est nec ab ītelligētib9 satis expta:q̄tū tn̄ cōptu; habeo: debiles fouet: cōsumptos restaurat. stomachū conformat: & vires reparat.

De balneo Scrofe.

Crofe mirabil̄is ūda:q̄ iō de scrofa dcā ē:qa scrofulas sanat et qa ī hac volutari Srofa reperta est. Purgat enim mirabili ter scabiem & leprosis prodest. Impetigi nes ex fleumate salso sanat. Sarcinam

A d scrofulis

15

ventris deponit. Artetitis et podagricis bñ
confert. qui in hoc: aut Ranerii balneo laua
tur: salsis aut leguminibus non vtatur.

De balneo sancte Lucie.

N proxio sancte Lucie balneũ situm
est. sic dictum: quia mirabiliter cõfert
oculis: quorũ defensionem hanc gloriosam
virginẽ habere dicit. Dolorẽ capitis & Iun
cturarũ tollit. oculorũ etiã cataractas nõ in
ueteratas et nebulas destruit. Auribus pre
stat auditum. & remouet sonitũ. hoc aliquã
do cecos illuminat.

De Arculo seu balneo
sancte Marie.

Alneũ sancte Marie seu Arculus non
min9 laudabile: a forma fabrice & bre
uitatis loci diminutiuũ nomẽ accipiens: qui
feruens et calidum Epar habet illud aptat.
a nimia frigiditate et reumate absoluit: ocu
los a lippitudine et optalmia liberat: stoma
chum roborat: somnolentiam nimiam vel vi
gilantiam romouet: et vtramq3 extremita
tem deducit ad medium.

De balneo Crucis.

A d[illegible]

N hoc balneo Crucis sepe miracla cerni mus. Quis numeret: quos alienis brachiis et pedibus adductos: seu baculis sustentatos hoc lauacrum annis singulis sine alterius adiutorio remittit ad propria. A podagra enim mirabiliter liberat. iuncturas & neruos sanat. flegma in ipsis imbibitũ expellit. Tumorem a Iecore soluit. Ydropicis ex grosso flegmate subuenit. Ventri & ypocondis ꝓdest. Et quia confert manibus pedibus & lateri in quibus sunt insignia dominice passionis: ideo de cruce vocatum est.

Ad neruos

Ad ydropicos

De balneo Succellario.

Vccellarium prope et subtus horrendã Sibille Cumane domũ: q̃ Auerno preeminet: quasi ex quadam cella: dulcis lucida & pre ceteris vtilis aqua labitur: & ob hoc succellariuʒ dicitur. Saporem habet brodii decocti Caponis. capillos prolixos et claros facit. labra sanat. dentes & gingiuas mũdificat. Turpem pannũ faciei lentigines & scabiem remouet. pulmoni Iecori & spleni medetur. Ardorem et pondus vesice soluit vrinam prouocat. Arenulas eicit. quartanã

Ad faciẽ

Ad ardore vrine et arenulas

cotidianam : et tepidas febres sanat: tussim soluit : super omnes alias aquas stomachuꝫ confortat : et incitat appetitum : ac totum corpus exhilarat :

De quo Eustasius sic scribit :

Est succellariuꝫ lauacrū quod cōuenit egris.
Lucida quo multuꝫ dulcis et vnda manat
Pondus et ardorem vesicen soluit : & egris
Dentes et ginginas mūdificando iuuat :
Ac oris varias per lotum curat in vnda :

Passus in estate triceam vel cotidianam
Aut tepidas febres: sentiet eius opeꝫ :
Pulmonis iecoris vicium splenisqꝫ medetur
Tussis ob hoc lauacrū pectore pulsa fugit
Appetit et stomach9 ista perlot9 in vnda
Et bene digestus redditur inde cibus :
Lentigo scabies turpis pannus faciei
Hac curantur aqua quando lauantur ibi
Reddit prolixos et claros ipsa capillos
Et totum corpus exhilarando iuuat :

De balneo ferri

Onstat etiam in Tripergulis esse balneum ab alia parte horrende domus

Sibille : et quasi intus Auernum aqua scatu rit : que colorem et spumam habet instar ferruginis : et ideo ferri dicta est : que do lorem capitis et supercilii sup alias aquas re mouet : ab oculis sanguinem caliginez et pā num tolllit : et eos sincerat : auribus dat au ditū et sonum ac ventū remouet : Tres ce rebri cellulas purgat : De q̊ Eustasi9 scribit

Ante domū vatis loc9 est vt dom9 Auerni
Grande ruinosum preminet artis opus :
Hoc lauacrum ferri hab3 ferruginis instar
Dicit̃ vmbrosa sed caret vmbra domus:
Si quis emigraneū patitur quandoq3 dolorē
Siue supercilii sepius intret aquam :
Cum vicio capitis nubem caliginis aufert:
Tollitur ex oculis sanguis: ab aure sonus:
Si quis aque talis vires cognosceret eger :
Collirio nunq̄ lesus haberet opus :
Pannosos oculos sincerat : et effetat aures
Congaudet capiti cellula trina suo.

De balneo palumbario

St et ibi lauacrū palumbarie : seu crip ta palumbaria : ideo dicta : quia palūbi ibi nidificant: cui9 aqua caput et renes sanat

aperit meat9 vrine :nebulas ab oculis & vē
tuȝ ab auribus fugat: passiones stomachi &
que ad cor tendūt expellit :et arteticis con
fert: vtens tñ hac aqua a salsis et frigidis ca
ueat : De hoc balneo sic scribit Eustasius
Cripta palumbare fert̃ ad grata palumbis
Vel quia pro lumbis fertur obesse parum
Vnda palumbare lesos cum vertice renes
Sanat : et vrine sumpta recludit iter:
Ex ocul' nebl'as .et ab auribus excutit euros
Cardiacam tollit :arteticamq; fugat .
Et maiora facit: si scis seruare dietam
A salsis caueas : frigida queq; fuge
Algentis vitabis aque consurgere potum
Vtere limphato quod pressit vua mero :
Crede mihi q aqua facit quodcunq; sirupus
Si bene seruetur sola dieta facit :

De balneo Siluiane

St pterea in ipsarū Tripgularū agro:
nō pcul a faucib9 Auerni lac9 : inter
suas et Bayarū cōfines:balneū qdda; puum:
qd de noīe mulieris eiusdē cognoīs dicitur:
Saluiana :hec vnda muliebri sexui magis cō
fert:naȝ matrices ab omni humore purgat:

Ad cōcipiēdū

et ab infirmitatib9 sanat: ꝓuocat mēstrua si desunt: et si supeffluxerint: reducit ad medium: steriles fecūdat: et facit cōcipe cū adiutorio priapi boni: De quo scribit Eustasi9 sic

Saluia diua parens inuenit forte lauacrum
De proprio tribuens nomine credo nomē
Si qua viatrices quouis humore grauatas:
Impregnat et has steriles fructificar̄ facit
Mēstrua si forsan fugiant: inuita redibunt
Et facit hoc lauacrū ne sine lege fruant:
Quas patit̄ matrix causas obtempat egras
Vnde queri posset femina causa paret·
Vos igitur steriles moneat: si grata prolis:
Ne vetat annosi temporis egra quies:
Tam vir q̄ mulier te saluiane frequentet:
Tam vir q̄ mulier frigidus esse potest:

De balneo sancti Georgii

Einde Georgicū balneū occurrit: ideo dictū: ꝙ sub terris aqua queratur: geos enī grece terrā significat: nūc a vocabuli similitudine sancti Georgii dicit̄: hec aq̄ mirifice lapidē frāgit et eicit: vrinā soluit: frōtem brachia man9 syam seu anchaꝫ crura et pedes a doloribus liberat: et prohibet po/

Ad frāgēdum lapides

dagram fieri vel crescere: De quo Eustasi9
de matera sic scribit:
Est aqua q̄ poterit nisi flaminis indice fūgi:
Nam via sub terris plena timore latet:
Quātū mēs dubia timet ingrediēdo lauacrū
Mirifice tantum lete requirit aquam.
Hec lapidem frangit: vrinā soluit: ad vsum
In multis probibet articulare malum:
Scissa si crura: si pes: si brachia: si frons
Egrotant: sanctis his releuantur aquis:
Hoc bene cōtestor: qdaȝ cū mingere vellet
Euomuit lapides virga coacta duos:

De balneo pugilli

St etiam in Bayarum littore aliud balneum quod pugillum dicitur: tam breuis huius balnei locus est: vt pugillus vocetur: virtus tamen eius mirifica est: nam ventrem solutum restringit: ani pondus tollit: attenuat ydropicos: caput et spleneȝ a doloribus liberat: et a febribus cū frigoribus: sanat ac confortat debiles: et cōsumpta membra restaurat:

De quo balneo pugilli Eustasi9 sic scribit
Cū maris vnda tumȝ: tm̄ vacat vnda pugilli

Pro ſtatione loci tam breue nomē habet :
Eſt iter obliquum puā quod ducit ad vndaꝫ
Vix hominum ſepteꝫ creditur ille capax :
Ani tollit onus : ventrem ceſſare ſolutum
Cogit et ydropicos attenuare poteſt :
Si patitur cū ſplene caput cū frigore corp9:
Frebuerit : certam ſentiet eger opem :
Quid de te referaꝫ nimis admirāde pugille
Quod proprio vidi lumine teſtor ego :
Aridus vſus aque baiulis adductus amicis •
Diſceſſit ſanus non ope vectis egens .

De balneo olei petrolii

Oc lauacrum ideo de oleo petrolio dicitur : quia liquorem iſtū cū aqua exire : et in eadem eſſe : et viſu et odoratu percipitur : Situm eſt enim prope eccleſiam beate Marie virginis et littus maris : Hec ſalutaris aqua omne genus ſerpiginis morfee et impetiginis tollit : turpes notas a facie radit : lepre vicium ſanat : coleram et ſalſa flegmata extinguit : cor exhilarat : groſſa membra ſubtiliat : et ab eis inbibitum frigus expellit : et artus ſingulos vigori et officio ſuo reddit :

ad serpiginē et impetiginē

De balneo culine

Ons qui predicte ecclesie preemi/
net : ob altitudinez suam Culina vo
catur : Et aqua que ad pedes mon/
tis huius per cautam et obliquam criptaz in
uenitur : ab eo Culina dicitur : Acuit mul
tum lumina : pedum passionibus subuenit :
non tamen inueteratis : grossum flegma a
neruis remouet : hec aqua prodest egrotis.
sed nocet sanis : et caue ne diu in ea moreris

De balneo solis et lune

N eodem littore Bayaruz est aqua
nobilissima : et preceteris admiran
da : Solis et lune sic dicta : quia sicut
Sol et luna stellis : sic ista preualet aquis :
non est ad ipsa paruium iter : sed per ruinas
antiquorum edificiorum descenditur : ad an
tiquum balneum dirutum et occupatū a ma
ri : ibi defossa arena scaturit aqua grossa pin
guis et discolor : Hec aqua sanctissima omne
genus gutte omnem speciem doloris tollit :
Vlcera : plagas : et fistulas si non sint radica
te in ossibus sanat : venas fluentis sanguinis
stringit : Menstrua siue plus siue minus

fluant reducit ad legem : occultum in cor/
pore ferrũ extrahit : podagricis mirabiliter
cõfert : si fracta loca nõ fuerint : hoc vt anti/
qui scribunt : Impatorũ balneuȝ fuit :

De quo Eustasius sic scribit

Cesaris est lauacrũ quod sol et luna vocatur
Sicut sol stellis preualet instar aquis .
Omne genus gutte tollit : omnesqꝫ dolores
Fistula ni violet viribus ossa suis :
Subuenit antique lauacruȝ regale podagre
Ni faciat fractos inueterata pedes :
Sed tñ ignorat vbi sit tam nobilis vnda :
Obruit antiqua forte ruina locum .
Vos igitur quos longa dies fastidit et etas :
Quos tam longeuos nutrit aduersa senect9
Demõstrate locũ qui sol et luna vocatur
Vtilis a multis edificandus erit :

De balneo Giborosi

Alneũ Giborosi obmittendũ nõ est . sic balneũ Giborosi dictũ : qa forma edifi cii sui desup ad modũ gibi eleuata erat : Hec aq̃ saluifica ad quã p grad9 descẽdit : lapides arenulas pilos ꝑ humeros ĩpediẽtes vrinã a renib9 trahit : ilia cõpoit : vesicã aperit : nec

melior salus renib9 reperit̃: dolorē matricis
remouʒ: fluxū sanguis in mľierib9 stringit:
et adiuuat mēbra quolibet morbo grauata:

De fonte Episcopi

Onstat preterea in locis eisdeʒ Tri
pergularum lauacrum existere:
nobile quod episcopi balueum no/
minatur: et tenent antiqui ꝙ quidam Epis
copus illud refecerit: et ideo fons episcopi
dicitur: vel quia prelati illa magis vtuntur
qui propter ciborum et quietis abundantiā
plus podagriscunt: confert etiam mirabili/
ter arteticis podagricis doloribus iunctura
rum et cuilibet generi podagrarum:

De quo Eustasius sic ait:

Nomine fons tali fruit̃ ꝙ episcopat egris
Vel quia pontificis curare fertur opus:
Arteticis prodest: tollit genus oē podagre
Hunc habet expertum pontificale decus:
Et quia prelatis nocet quies atqȝ parapsis
In se deficiunt sepe dolore pedum:
Cum constipatus nouis intercluditur intus
Inde dolent ventres ilia tensa crepant:
Pontificis fontem requirat pontificalem

De balneo fati

Scenditur per aliquot passus ad bal neum de fatis sic dictum : quod noui ter fatu repertum est: vel propter pulchritudinem operis : quo testudo eius elaborata est : hoc nomen accepit : Aqua ista perspicua roborat stomachum : prouo cat appetitum: nauseam remouet: podagri cis multum confert : pre omnibus autem a quis extrahit ferrum absconsum in corpore et omnia membra exhilarat :

De balneo bracule

Racula recipit nomen ab humilita te seu depressione et rotunditate lo ci: Hec prestantissima aqua grossas fauces subtiliat : raucam vocem sincerat :do lorem capitis siue anterius siue posterius re mouet : caliginem oculorum tollit : spleni et iecori medetur : quartanam et tertianam ac interpellatas febres interimit et earum causas delet :.

De balneo ſpelunce

N iſtis terminis vltimum locũ ſpe
lunca ſemper tenuit : ex re nomen
habens : quia in ſpelunca lauacrum
eſt : Reuma et tuſſim ſanat : ydropicis fu/
gat accidentia cuiuſcunq; gutte : ac remouz
et confortat ſtomachum : Poſuit Galienus
ꝙ ſi quis quinq; dragmas huius calentis a/
que diebus ſingulis biberit : ea que ſunt ſub
tus et ſupra dyaflama curare :

b

galienus [illegible]

De balneo Trituli

Alneum Trituli : prope eſt locus
Trituli : in quo balneum et ſudato
rium ſunt : a loco ſumentia nomen:
Et forte dicitur Tritulum :ꝙ quartana ibi
ſanatur : Triteos enim grece quartanam ſo
nat : balneum preclarum atq; mirabile : nã
ad radices rupis altiſſime ampla cauata do/
mus eſt : et in eo artificis ingenio compoſi
te ymagines manus tenentes ad loca paſſio
nis : quibus enim medetur hoc lauacrum:
que vel ſunt vetuſtate conſumpte : Vel vt

ferunt alii a medicis Salernitanis delete:
Vt recursus qui per egros pro eorum lan/
guoribus habebatur ad balnea: ad solos dū
taxat medicos haberetur: vt quibus ars
philosophica modicum addebat conpēdium:
deinde totale cōmodum adduceret: Et di
cunt alii Tritulum dictum a territorio in
quo situm est: vitibus ferax: de quo Iuue/
nalis Satiricus in. x. sic ait
Te tritolin9 ager expectat: fecundus viti/
b9: Aqua autez semel in die: et semel in no
cte iuxta occasum lune et ortum lune calida
et fumigans venit in balneum: quo reple/
to pars aque in equor refunditur: pars re
uertitur vnde exiuerat: Hoc fugat reuma.
caput stomachumq confortat: omnem gut
tam sanat: liberat ydropicos: prohibet fe/
bres: flegmaticis prodest: et omēm balne
orum virtutem corroborat: Et ob hoc vbi
cunq quis balneatus fuerit: vltimo aliqui/
bus vicibus hic lauetur:
De hoc balneo Eustasius sic scribit:

Est locus antiqua testudine ductus in aluū

Rupe sub ingenti celte cauata domus :
Plenaq3 figuris morborum conscia formis:
Ad quid aque valeant queq3 figura notat:
Res mirāda satis : satis est horrendaq3 visu
Hoc veniente die mittitur vnda semel :
Hec eadē partim primū petit : equora ꝑtim
Extenuata fluens refluit vnde venit:
Plus hic q̃ dudum venerat betsayda semel
Anno vno parabat mota salutis opem :
Hec aqua quotidie multis medela medetur
Reuma fugat stomachū roborat atq3 caput
Liberat ydropicos : hic omnis gutta fugat̃
Fleumaticis prodest: febricitare vetat :

De sudatorio Triculi

Vpis hec eadem in summitate sui per ascensum multorum graduum Sudatorium habet : Est quedam cripta manu cauata : stricta ad modum sed in longum multum protensa : odoris sua/uis et delectabilis : quā si erect9 intraueris stati sudor erūpit : si te īflexeris : statī refrigeraris : vltra ꝓcedēs semꝑ dextrorsū post

aliquem descensum : inuenies aquam per spicuam : sed calidissimam : et vix tangibilē : quam multi putant in super scriptum balneum latenter effluere : ꝙ si ad aquam ire volueris : ad sinistram recipe iter : quod postq̃ per duos tantum passus intraueris : incipe aliam a dextris viam : per quam procedens : obuium habebis lapidem : qui de rupe ruit : et caballus dicitur : vltra hunc incedens super calidum puluerem inuenies finem cripte : et celtis vestigia : Reuerte re nunc ad locum : vbi hanc partem cripte intrasti : et inuenies foueam profundam & largam : et aliam criptam prope : ad meridiem tendentem : quam caue ne intres : nā si per eam processeris : absq; excessu caloris vel frigoris : absq; vento vel motu aeris : flamma sursum tendens dimittit ceram : & faces per se extinguuntur : et vltra euntes homines ex vertigine capitis mortui decidunt : Hoc sudatorium : humores euacuat : caput et stomachum liberat : reumata curat : flegma excutit : corpus alleuiat : ydropicis et podagricis multum confert :

De balneo finiculi :

Ltimo tangenda est aqua finiculi : sic dicta : quia inter mare mortuum et misenum montem inter multas huius generis herbas scaturiat : vel quia finos et acutos oculos reddit : hic fons nondū formā balnei accepit : nec ꝓpter distātiā loci satis expta ē sed hoc cōpertū habem9 : ꝙ lipposos oculos abstergit : eorū vlcera sanat : mac⁊as delet : et sup oēs alias aquas visū acuit et declarat .

De aliis aquis calidis

Vrgunt preterea per totum sinum q̄ a Falerno seu postripo monte vsq; ad misenum interiacent multe alie aque calentes : quarū virtutes et nomina penuria vel magis incuria hoīuz obliuio possidet : fuisse tn̄ efficacie magne : antiq̄rū lauacrorū forma et ruina demōstrat . stāt enī adhuc apud Bayas mirificorū operū q̄daz ꝑclare reliquie : quas vetustas abolere nō potuit : sicut est illud maris mortui : vbi iussu Octauiani Augusti terra ꝑ magna spacia ꝓfunde effossa : & ꝑ īcisas radices Miseni mōtis introductū mare stationem classibus tutam dedit ;

q̄ mare mortuum

Ec olim balnea dicuntur ab egris omnibus derelicta : vt innuit Oratius in primo epistolarum epistola : xiiii . ad vallū que sic incipit : Que sit hiems velit :

Me facit immēsuꝫ cū gelida perluor vnda :
Per medium frigus sane myrtea reliqui
Dictaqꝫ cessantem neruis elidere morbum
Sulfura contempsi: vic9 gemit inuid9 egris

Vbi glosa : Gemunt habitantes in vico bayarū : propter lucrum perditum balneorum vbi ad maiorem huius dicti euidentiam : notanduꝫ est : ꝙ Octauianus Augustus Imperator Romanorum : apud baiarum balnea semper consueuerat morari : et cū diu dolore artitice laboraret : in curam sui Ameliū medicum preelegit : qui eum calidarum aquarum lotionibus tantummodo lauari iubebat : et rimas cubiculi eius velleribus oppilari : Sed cum curis huiusmodi morb9 magis inualesceret : et August9 ipse in maciem maximam deuenisset : quendam alium medicum Musam Antonium nomine in suam curam assumpsit : A quo prohibitus est : ne amplius in ipsis balneis se lauaret : et vbi

vera historia

24

prius terminis aquis latioībus. profusionibꝫ etiā ac gargarismatibus frigidis vteretur. Qua cura sanatus: Musam Antoniū remunerare volens: ei de beneplacito et voluntate Senatus Quadraginta argenti sextercia assignauit. Propter hanc ergo curam Augusti. egri ceperūt relinquer̄ balnea p̄dicta bayarum: & ad loca frigida se conferre: & nō solū ea: sed et balnea q̄ mirteta dicūtur.

De balneis myrtetis.

Relibata siquidem balnea olim apud veter̄s auctor̄s myteta dicebant̄. nō ꝙ ibi myrtus abundaret: sed ꝙ iuxta lacū Auerni: circa quē sunt ipsa balnea os Inferni existere dicitur: per quod mortuorū anime inferos fabulose petere dicebantur. Vnde myrteta dicta sunt quasi morteta. hec eadē vt supi9 est ostensum: & alia bayarum littoris balnea ab egris fuerunt magno curriculo temporis intermissa. ex eo ꝙ Augustus Cesar diu apud ea cōmorans: non potuit ipōrū remediis ad cōualescentiam peruenire. ꝙ autem ipā balnea contempta & ītermissa fuerūt ab egris: & eorū loco frigida balnea

D

ſunt petita Innuit Oratius in primo Epiſto
larum dicens. Mirtea reliqui.
Dictaq3 ceſſantem mētis elidere morbum.
Sulfura contēpſi: vicus gemit īuidus egris.
Qui caput & ſtomachū ſupponeř fōtib9 au/
Cluſinos gabioſq3 petūt & frigida rura. dēt
Vbi gloſa. Ego Oratius: ſane ideſt certe
reliqui myrtea .i. balnea circa Tripergu/
las ſic vocata: et contempſi ſulfura .i. balnea
ſulfurearum aquarum que ſunt apud Baias
que dicta ſunt ſupple a medicis: elidere .i.
tollere: morbum ceſſantem ideſt vacante3:
neruis .i. iuncturis neruorum. Et quia ſub
audi ipſa balnea ſic relicta & cōtempta ſunt:
vicus ſcilicet Tripergule et bayarum inui/
dus egris ideſt non viſus: ſed derelictus ab
egris ideſt infirmis: gemit .i. plorat & dol3
nec inmerito: cū eadē balnea magno quōdā
precio a poſſeſſoribus locarentur.

galienus venit ad
videnda balnea

Alienus tamen medicus venit vt vi/
deret hec balnea: et miratus eſt. Sed
paucis verbis aquam ſpelunce tangens ali/
quarum aquarum virtutes in ſuis operibus

expressit · Post quem Orobasius antiquus
phisicus eorum balneorum que tunc in vsu
erant nomina & efficacias ĩ decimo operis
sui libro inseruit . Quem secutus Alcadin9
poeta Siculus & facundus: triginta balnea e
legantibus versibus adornauit. cuilibet bal/
neo xii. versibus distributis: vt etiam ipso
versuum numero sanitatum vniuersitas &
integritas signaretur. Metra vero aque de
sulfitaria cum istis stilum aut cõuenientiaꝫ
non habent: quia eius non sunt. Lauacra
autem ordonici: de scrofa sancte Lucie: &
sancte crucis: post istos reperta: quidaꝫ ver
sibus non stantibus & male cõpositis scripsit
de quibus omibus preter prescriptos vers9
Eustasii de materia: cum non reperimur ali
am q̃ vt supra mensionem: facere non potui
nec eos inseri in hoc opusculo . In hac aũt
prosa quedam virtutes: quas postea experi
entia docuit: et quatuor alia balnea ac suda/
torium Trituli nouiter reperta addita sũt
Sed quia dicta balnea in littore Bayarum:
& a falerno seu postripo monte vsq; ad pro
montorium Miseni sita sunt. & in eisdem

locis plura alia memoratu digna reperiuntur: de singulis aliqualez mensionem facere intendo: vt et hii qui balnea & lauacra. aut necessitate: aut animo recreationis vi/dere voluerint: etiam de aliis noticiam habere possint: propter rerum antiquarū memoriam: et vt ea penitus non abole/antur.

De Miseno promontorio.

Isenus promontorium est: in extremitate Bayarum. Et dictus est Mise/nus a Tubicene Enee: ab ipso Enea occiso atq3 ibi sepulto. Refert enim Seruius: q Eneas volens illic mortuorum animas ab inferis euocare: quod sine hominis occisione fieri non poterat: occiso Miseno: sacra ista compleuit. Ante enim aduentum Enee in Italiam mons ipse Aereus dicebatur. Sic innuit Virgilius in. vi. Eneydos dicens.
Monte sub aereo: qui nūc Misenus ab illo
Dicitur: eternūq3 tenet per secula nomen.

De Cripta Tragonaria.

N huius montis Miseni radice versus Marimen Insulaȝ Cripta est: & in tufo ipsius montis excisa: ex opere albario tunicata: que Cripta Tragonaria vulgariter nūcupatur: in quam pluuie omnes ipsius ꝓmontorii ad vsum potus inhabitantium defluebant. Et dicta est Tragonaria a traconibus: sunt enim tracones meatus seu cursus aquarum subterranei: .

De Turri Pharonis.

N hoc promontorio fuit olim turris: Pharo: que de monte lumine suo portum nauigatibus ostendebat.

De Portu Iulii

Vxta hunc montem portus olim fuit quem veteres portum Iulii vocauerunt: nunc auteȝ vulgo portus maris mortui nuncupatur. Hunc portum Iulius Cesar effodi fecit: & terraȝ in mare conuertit: vt inuuit Oratius in poetria sic dicens:

Receptus.
Terra neptunus classes aqlonibus arcet
Regis opus: sterilisqꝫ diu pal9: aptaqꝫ r̄mis:
Vicinas alit vrbes. Vbi glosa.

Neptunus idest mare: receptus terra idest infra terrã. quod supple fuit Regis opus. i. Iulii Cesaris tunc regnantis: arcet classes a quilonibus idest arcet aquilones. i. ventos a classibus idest nauibus. Hic portus vt dicit Iuuenalis Satiricus: Vix naturalem aliquez parem habet. quoniam hinc inde duob9 brachiis est naturalis tuffi i conclus9: quorũ vnũ respicit putheolos & Nesidam: aliud Surrẽtum: & Insulas Caprearum. In huius Thetri seu Cripte Tragonarie capite mons est Misenus vt gilbus. Hec duo brachia mari vndiq; abluuntur: vnum mari Bayarũ: aliud mari procide seu Iscle. In huius portus fauce Iulius Cesar ad repellendos maris Impulsus molem fieri mandauit: ne procellarum impetus in nocumentum nauium nimium licenter intraret. Quod autem portus iste Iulii diceretur confirmatur per verba Suetonii sic dicentis. Viginti seruorum milibus manumissis ad remunerandum portum Iulii apud Bayas. Quod turris Pharo fuerit olim in ipso pro

montorio Miseni : & portus ipse duo bra-
chia haberet : & in fauce portus esse molus
confirmat Iuuenalis Satiricus dicens.
Tandē intrat positas īclusa p̄ equora moles
Turri he namq̧ pharum : porrectaq̧ bra-
chia rursus . relinquunt.
Que pelago occurrunt medio non longe
Italia non sic igitur mirabere portus .
Quos vera dedit : .

De Vacculo oppido.

Acculum locus fuit Herculis olim a
Bays non longe : dictu3 sic a vaccis ani
malibus seu bobus . quod hercules olim de-
uicto Gerione Maioricarū Rege : de Hi-
spania rediens : & per Bayas transitum faci-
ens : ibi constituit hoc oppidum . Seruius
Baculeos vocat . De quo Cornelius tacit9
dicit : q̄ bayanum locum : montemq̧ Mise
num flexo mari alluitur . Inhac villa Nero
Cesar : olim existens : Agrippinam matrem
suam : vt eam occideret : litteris euocauit : vt
refert ipse Cornelius .

De pissina mirabili Neronis.

Issine Neronis non procul a bays olim fuerunt: que vulgo pissina mirabilis dicitur non multum a vacculo distans. Has Nero incipiēs: continuare proposuit ab eo loco quo incepte fuerunt: usq ad lacum Auerni: vt Innuit Suetonius de gestis Neronis: dicens: Inchoabat pissinam a Miseno ad Auernum lacum protentam: porticibus usq conclusam: vt quicquid proximis bays calidarum aquarum esset: contineretur. Quod autem he pissine fuerint Neronis: Innuit Cornelius tacitus libro. xv. denotans: q mater Neronis Agrippina procurabat q Nero ipse adoptiuus Claudii esset & pro Consule ac Imperio succederet: apud pissinas morabatur. Vnde in persona Agrippine sic ait. Nero pissinas Baiarum suarum excolebat. cum meis consiliis adoptio & pconsulare ius: & etiam adipiscendo Imperio pararentur.

De Bayarum littore.

Aye litus est recuruum in Campania & portus pulcherrimus in meridio-

nalem zonam respiciens : post Ciuitatem Cumarum . quod litus semicirculi formam habens in modum theatri infra eius ambitum mare recipit . quod mare Bayarum dicitur Et vocate sunt Baye a baiulandis mercibus . Vel ut dicit Seruius : a bayo Vlixis socio ibi sepulto . Harum baiarum sinum laudat & cōmendat Oratius in primo Epistolarū inter ceteros sinus orbis sic dicens .

Nullus in orbe sinus bays p̄lucet amenis .

De hoc baiarum litore & de suis tepentib9 fontibus dicit Anneus florus in suo ephitomatum libro .

Et tepentes fontibus Baye .

De villis Seruuli & Varie.

Eruuli villa non longe a Cumis est: vt Innuit Seneca ad Lucillum libro septimo :

Varie villa inter Cumas & villam Seruuli situatur · a possessore eiusdem nominis sic dicta . Vnde Seneca ad Lucillum dicto libro septimo sic ait . Inter Cumas & Seruuli villaȝ varie curuatur . & hinc mari : & illinc lacu veluti angusta ita claudit̄ . Hanc villam

Seneca libro quo sup̄ describit Lucillo hoc modo. De ipsa villa lucilli virorum optime nihil tibi possum certi scribere: frontem enī eius tantū: & exposita que ostendit transe/untibus.

De duabus speluncis.

Pelunce sunt due magni operis: cuius laxo atrio: paries manufactus quarum altera solem non recipit: Altera vsq₃ in oc/cidentem a Sole tenetur: Prata bona: medius riuus: A mari & acherontino lacu receptus in rupis modo diuidēs alendis piscibus: etiam si assidue exhauriatur sufficiens. Hoc tamen est cōmodissimum in villa: ꝙ Bayas transparamnem habet: incōmodis illarum caret: voluptatibus fruitur: sequitur enim fauonio: & illū adeo excipit: vt neget baye.

De Villis Marii & Pom/pei ac Cesaris.

Arii & Pompei ac Cesaris ville fue/rūt olim apud Bayas: in loco posito e/minēti. probat id Seneca ad Lucillu₃ libro secūdo dicens. Consules Marius & Gneus

Pompeius:et Cesar extruxerunt quidem villas i regiõe Bayana:sed illas imposuerũt summis Iugis montium .videbantur enim hic magis militare ex edito idest alto specu/cari:late longeq̃ subiecta .Et sequit̃ .Quaꝫ positionem elegerint:quibus edificia extruxerunt locis:& scies non villas esse :sed ca/stra . De villa Iulii dictatoris loquitur ĩ speciali Cornelius tacitus libro.xv. dicens Iuxta viam Miseni editissima idest altissi/ma prospectat .

De villa Pisonis.

Isonis villa in Bais etiã fuit locus amenus:balnea habens accõmoda.pro cui9 ville amenitate & balneorũ cõmoditate Nero frquentissime accedebat:vt ĩnuit Cornelius tacitus libro quo supra dicens. Apud Baias in villa pisonis:cui9 amenitate captus Cesar:crebro ventitabat ibiq̃ ad balnea & epulas ibat .

De Tripergula superius dictum est.

De Auerno Lacu .

Vernus lacus est in Tripergulis quẽ vulgus lacum Tripergule dicit .

Hic vt refert Seruius olim sit siluarum dē
sitate ambiebatur: vt exhalans inde per an-
gustias aque sulfurate odor grauissim9 vo-
lantes aues prope necaret. Vnde & auer
nus dictus est: quod interpretatur sine dele
ctatione. A enim grece sonat sine: vernos
vero delectatio. Quam rem Cesar intelli
gens: siluis excerptis ac deletis: ex pestilen
tibus amena reddidit loca. Nonius Mar-
cellus dicit: ꝙ Auernus idcirco appellatus
sit: quia odor eius auibus infestissimus: vt
dicit Lucretius. Et Virgili9 i·vi. Eneidos.
Vnde locū graii dixerūt nomine Auernū
Auernus ergo dicitur quasi auibus odor no
cens. Hic lacus vt dicit Seruius dolea vo-
catur: eo ꝙ dolose oleat: quasi dolens olea.
doleas siquidē grece dolose interpretatur.
Nascitur autem lacus hic scdm eundem Ser
uium de estrariis acherontis: nec mirum:
quoniam acheronta grece sine gaudio inter
pretatur. Auernus vero sine delectatio-
ne. Qui enim est sine gaudio: necesse est
vt sine delectatione persistat.:.

De lacu Lucrino.

Icti vero lacus auerni nec nõ & alterius qui lucrinus dicitur: fauces Octauianus Augustus aperiri fecit: vt p eas aqua maris ipsos lacus ingrediens: pisces redderet meliores: & ipsorum lacuum aqua cum marinis fluctibus se quandoq3 ad alueum retrahentibus exundaret. quod autem maris aqua in Auernum et lucrinum fuerit inmissa: probat Suetonius tranquillus li. ii. dicens Inmisso in lucrinum et Auernũ lacũ mari. Et Iulius Anneus florus. li. primo dicit. Lucrinus et Auernus quidem maris ocia. vbi glosa. In lucrino & Auerno aqua maris que in eos ingreditur ociatur.
Hunc lacum Virgilius lacum nigrum vocat: hoc est profundum: seu reuera nigrum inferiorum vicinitate. Secus hunc lacum versus Austrum vorago olim fuit magnum hiatum habens: per quam cristum dictum est ad inferos descendisse & animas inde credo traxisse. Quod probat Eustasius sic dicens. : .

Est locus australis: portā quo xp̄s Auerni.
Fregit: & eduxit mortuos inde suos.
Hanc voraginem in. vi. Eneidos hoc modo describit Virgilius.
Spelūca alta fuit: vastoq; īmanis hiatu
Strupea tuta lacu nigro neōrūq; tenebris
Quā super haud vlle poterāt īpune volātes
Tendere iter pēnis: talis sese alit9 atris
Faucib9 effundēs supera ad cōnexa ferebat
Vnde locū graii dixerūt nomīe Auernum
Vbi glosa. Spelunca .i. antrum seu vorago alta .i. profunda fuit. strupea .i. lapidea. immanis idest magna: vasto hiatu .i. cū magno ore & amplo: tuta idest circūdata. s. ab vna parte: lacu nigro .i. profundo. q; pro & tuta etiam ab alia scilicet parte tenebris nemorū .i. nemoribus seu siluis tenebrosis et densis. super quam scilicet speluncam seu voraginē haud vlle .i. nulle volantes hoc est aues poterāt tēdere iter pēnis idest poterāt volare impune .i. sine lesione. quin fetore supple sulfureo qui exibat de voragine morirentur.
Vnde subditur talis alitus: idest talis fetor

31

effundens idest exiens de atris faucibus idest de illla voragine. sic obscura. ferebat idest eleuabat sese ad supera conuexa. idest ad celum quod conuexum est et arcuatum: vnde idest propterea. q de ipsa voragine: talis fetor exibat: graii idest greci dixerũt idest vocauerunt. locum scilicet illuũ Auernum: nomine idest a nomine siue a rei proprietate. Nam vt dictum est sine delectatione interpretatur. : .

Hec vorago dicitur atria ditis. idest os Inferni: que diebus ac noctibus stat aperta.

Vnde Virgilius.

Noctes atq dies patet atri Ianua ditis.

Cuius ingressus leuis est. Vnde Virgilius vbi supra.

Facilis descensus Auerni.

Sed reuocar̃ gradũ supasq euader̃ ad auras.

Hoc opus hic labor est.

De lacu maũ facto Iussu Nerois.

B hoc lacu auerni vt dicit Sueto. li. vi. vsq ad hostia tiberina: vt nauib9 ire t̃: c. lx. miliaria lõgitudĩs. latitudĩs vero q̃ due quiq r̃mes cõtrarie cõmear̃ possẽt. ichoauit

quorum operũ ꝑficiendorum gratia homi-
nes vbiq; mulctatos ac etiam scelere conui-
ctos: ad id opus deputari precepit. Ad qđ
opus faciendum impulsus est per Equitem
Romanũ: pro comperto asserentem: eũ po
sse molimine modico imensas & reconditas
opes: quas Dido Regina de Tiro aufugiẽs
in Affrica vastissimis & profundissimis spe
cubus terre absconderat. Sed opes ipsas pre
ter falsam spem quã habuerat reperire non
potens: consumptis omnib9 in vtraq; fossu
ra: exhaustus iam factus et egens: detraxit
stipendia militibus veteranis. per que incõ
moda calũniis appulit animũ rapinis. Cor-
nelius tacitus li·xv. de hac fossa mensionem
faciẽs: dicit: ꝙ Seuer9 & Coler architecto-
rie artis fabri: quibus ingenium et audacia
erat: etiam q̃ natura denegasset: posse tẽp-
tare per artem: Neronis viribus illudentes
a lacu Auerno: vsq; ad hostia Tiberina fos-
sam nauigabilem se promiserant depressu-
ros: squalenti interdum littore: et per mon
tes aduersos: interdum. pro cui9 aque pleni
tudine aquisq; gignendis nullũ aliud huidũ

occurrebat : q̃ pontine paludes : cetera ve-
ro erant abtrusa seu arentia : Nero vero e
rat incredibilium cupitor : et fodere proxi
ma Auerni iuga confisus est : manentq; ve-
stigia irrita spei : et reuera oīa circa Auer
num iuga cauis amfracta : ocissime sunt effo
ssa : vt credatur ibi fore cecitas et indicatio
laborinti : nec absurde cum ysidorus Ethi-
mologiarum xvi : dicat : q̄ vnus decem labo
rintium : in Italia debet esse : quod credibi
le est : cum Dedalus qui vnum fecit in cre-
ta : iram Minois fugiens et minas : Cumas
perueniens similem potuit comperisse :

De monte Gauro seu Gualdo :

Ons est preterea : ab Auerno non p̄
cul : qui Gaurus et Gualdus vulgari-
ter nuncupatur : Huius radices ad Cuma
num agrum et Auerni labra : et Bayarum
latus se porrigūt : Hic vites ita feracissimas
gignere perhibetur : q̄ bis annis singulis ra
cemorū prouentus impēdant : Quod innu
it Anneus florus in Epithomate dicēs : Bis
amictus vitibus Gaurus : vbi glosa : Bis in
anno Gauri amiciuntur propagines vuarū

racemulis vestiuntur : Hic mons quasi suffo
ssus extitit : vnde Iuuenal' Satiri9 Satira ix :
Te trisolinus ager fecundus vitib9 implet :
Suspectumq; iugū Cumis et gaur9 inanis
idest vacuus et effossus : Cuius littus quod
ad Bayas extenditur : hostrea magna labat
que a loco montis gaurana dicuntur : vnde
idem Iuuenalis Satira viiii :
Summū crede nephas animā pferre pudori
Et propter vitam viuendi pdere causas
Dignus morte perit : tenet lз hostrea cētuз
Gaurana : et cosmi toto mergatur aeno :

De vico Cambre qui
hodie Campana dicitur

D huius montis radicem ab occiden-
te in orientem accessus olim vicus fuit
Cambre dictus meridiem respiciens : nunc
vetustate consumptus : Et erat dictus Cam
bre quasi camere : Nam locus erat vbi came
re et apothece multe erāt : In quibus naues
Putheolani et Miseni Bayarumq; portuuз
onus suum deportandum : per alias regio-

nes Italie deponebatur: Hic vicus nunc cor
rupte a circomposite regionis hominibus no
minis vetusti ignaris Campana vocatur: eo
q Campani idest Capuani a Cumanis ibidē
dicuntur esse conflicti: ob cuius conflictus
memoriam est historia composita: Cambre
dicta: que a magistris in scolis frequentissi
me scolaribus dicebatur: vnde Iuuenalis Sa
tira: vii:
Occidit miseros cambre repetita magistros

De ciuitate Cume

T quoniam ciuitas Cume antiquissi
ma sub huius montis Gauri radicibus
et vicina Auerno posita est: et ab Euboen
sibus condita tempore Solonis philosophi:
Atheniensis et Assonis lacedemonii: condi
torum legum: prout attestatur Titus liui
us viii libro ab vrbe condita: que propter
augurium mulieris pregnantis et dormien
tis inuente Ciuitati nomen dedit: Cume e
nim grece latine dormire significat:
De eius vrbis conditoribus plenius videri

potest : in libro cronicarum Ciuitatis Nea
polis et huius Regni Sicilie ne de eadem
omnino sub scilentio pretereatur : aliqua q̄
in vita Homeri poete scripta sunt per Pere
grinum allium ex libro vitas plutarchi hic
miseram : Cecus igitur cum esset Melesege
nes qui postea Homerus dictus est a Cuma
nis : cum igitur ex Colophone Smirnam
rediit : atq; ibi poetice facultati operam da
re aggressus est : verum cum procedente
tempore magna illic cum difficultate vitam
ageret : Cumam se conferre constituit : ꝓ
fectus itaq; per Herini campestria Neothi
cum peruenit Cumeorum Coloniam : habi
tari autem hic locus annis octo post Cumaꝫ
conditam ceptus est : Ferunt hic cum esset
cum forte ad officinaꝫ cerdonis cuiusdam ac
cessisset : astantem illum hos primum ver
sus pronunciasse :

Obseruate vrium victuq; domoq; carentē
Qui colitis celse florentia menia Cume
Cume Sardenes posite in radicibus alte
Quiq; sacros latices diuini sumitis hermi

Verticibus rapidi peperit quē Iupiter ānez
Est autem Sardene mons : fluuio imminēs
Dicunt etiam populum quem ibi postea cre
uit eo tempore quo Melesegenes ad eos p
uenit pullulasse : Ille autem postea tedio
paupertatis affectus : Cumam petere sta/
tuit : si forte ibi esse tollerabiliore conditio
ne posset : Sed anteq̄ recederet : hoc sibi di
sticho fertur iter auspicatus
Ite citi patrumq; pedes me ducite in vrbez
Prompti animo qui sunt consilioq; boni
Profecto Neothico per Larissam Ciuita/
tem : breui et expedito itinere: Cumam p
uenit : atq; vt Cumei dicunt : Myde phri
gie regi Gordio propinquorum rogatu hoc
epigrama composuit : quod quidem in Co/
lumna : monumenti Gordii etiam nunc in
scriptum est :

Epithafium Myde

Enea virgo myde phrigii supacto sepulcro
Dūq; fluāt vnde proceraq; germinet arbor
Solq; oriens niteat :niteatq; argētea phebe
Stās sup hoc multū lacrimabile nūcia bustuz
Hic ostēdo Mydaz venientib9 esse sepultū

Hinc Meleſegenes Homerus dici ceptus a cecitate: Cumei ſiquidem cecos homeros appellabant: Quare cum prius Meleſegenes vocaretur: longa poſtea conſuetudine: vero abolito nomine Homeri cognomen inualuit: licet diutius apud aduenas et peregrinos nominis error inſederit: Decreuit igitur eius ordinis preſul ne Homerus nutriretur: idq̃ demum vniuerſo conſilio placuit: Egreſſus deinde curiam Homero ſermones inter eos habitos: deniq̃ quid ipſe de conſilii ſententia decreuiſſet: expoſuit Que cum Homerus audiſſet: magna triſticia affectus: verſibus his vicem ſuam deplorauit

Qua nam ſorte dedit fatis me Iupiter eſſe
Ludibrium puero tribuēs alimēta parētis
In gremio eolidis Smyrme: quā trib9 altis
Conſiliis ſtruxere Iouis populi añ phriconiſ
Fulmina bellorū victricia: doctaq̃ turba
Inſiliiſſe in equos pugnamq̃ ciere ſub armis
Quā penes vndiſoni ſurgentē litora ponti
Ipſe meles mediam liqdis interfluit vndis
Vnde Iouis nate veniebant ſemine muſe

Has laudarẽ plagas vrbẽq; extollerẽ ad astra
Inclita ni sacre spreuissent carmina vocis
Atq; aliqs penas dabit et post noscet iniquas
Stulticiam peperisse malũ mihi dedec9 vrbi
Ast ego quã nato tribuerunt numina sortẽ
Nec cũ diis luctor totã pacienter et equa
Mente ferã : sz nõ hac ampli9 ĩmorer vrbe
Spes alio properat: populũq; inuisere gestit
Fertq; animus tenuẽ : q̃quis nõ multa potẽtẽ

De combustione insule Iscle

T licet in hoc libello de Ciuitate Putheolorum et locis conuicinis scribere propositum sit : tamen quia insula Iscle etiã vicina est : aliquid de eadem dicẽdum videtur : maxime de eius destructione : Nam olim in anno a natiuitate dñi M:CCC : primo Regnante in hoc regno Sicilie rege Carolo secundo : in dicta insula Iscle vicina insule procide exiuit et processit ex venis terre ignis sulfureus : qui magnã ipsius Insule partem consumpsit atq; combussit quasi vsq; ad Ciuitatem Iscle que tunc Gerunda nominabatur : ex quo igne multi homines et animalia cõsumpti fuerũt : et ex ea peste perie

runt :que duobus fere mēsibus perdurauit multiq; ex eisdē vt hāc pestem effugerēt insula ipa derelicta aliq ad vicinā insulā ꝓcide alii ad insulā Capreā alii Bayas Putheolum et Neapolim cōfugerunt: Cui9 ignis vsq; in hodiernum diē vestigia remanēt: nec in eodē loco herba vel quodcūq; aliud virēs nascitur: et loc9 alicui rei cōmod9 ē : sȝ asp et incult9 : durās quasi p duo miliria in lōgitudine: et p mediū miliare in latitudine : et vulgo dicit̄ le cremate : q; aūt dicta insula sulfureas habeat venas: :adhuc videri pōt ex balneis et termis sulfureis: sulfureq; et aluminib9 in ea his tpibus facta sunt et fiūt : in inextimabili quantitate et precio : et balnea ac lauacra ad recreationē infirmoruȝ et plurima et vtilissima :

De Sybilla Cumana filia Glauci : cui9 palaciū iuxta Auernū sitū est :

Ibilla dicitur :cuius pectus numen recipit :et interpretatur Sybilla dei sentencia : Eoles enim deum syos dicunt : bele vero sentencia : ergo Sybillas quasi siuibulas dixerunt : Hoc longe clarius beatus

Augustinus scribit li : xviii : de Ciuitate dei capitulo xxviiii : Et papias · Sybille lingua greca dicuntur omnes femine vates : Vt Varro testatur : scios eolico sermone deus dicitur : bilem greci mentem dicunt : In de Sybilla : quasi dei mens vel sentencia : eo q̄ hominibus diuinam mentem seu volun tatem interpretari solebant : Hoc etiam fa tetur ysidorus : viii : ethimoligiarum : Inde est illud Virgilii in vi : Eneydos

Arces quibus altus Apollo
Presidet : horrēdeq̄ procul secreta Sybille :
Antrū in mane petit : magnā cui mētē aīuq̄
Delius inspirat vates : aperitq̄ futura :

De nominibus et
numero Sybillarum

Ecem Sybille a doctissimis doctorib9 fuisse traduntur : Prima de persis Se cunda libica : Tercia Delphica : Quarta chy meria : Quinta Erithea in babilonia nata : Sexta Samia : a samo insula vocata : Septi ma Cumea Almitea vel Amaltea nomine : Octaua Hollespontica in agro Troyano na ta : Nona phrygia que vaticinata anchise :

Decima Tiburtina grece latiñ Albunea vocat̃ De Tercia Delphica dicit Solin9 in:iii: libro de mirabilib9 mūdi:capitulo ii:de Sybillis: Delphicam Sybillam in templo Delphici Apollinis genitam ante Troyana bella de eisdem vaticinatam bothus perhibet: et eius versus plurimos Homerū operi suo inseruisse manifestat:

De quarta Erithea: que eri filia fuit: et ideo Erithea dicta: appellataq; Sybilla a scientie parilitate: dicit̃ ipsam inter alia m̃lto añ persis p̄dixisse: Assirios impiū maris amissuros

De quinta Cumana: que post Delphicam et Eritheam: Cumo loco fuisse natam: ipsa sui nomine ac rei series probat: Hec vocata fuit Aliana lithra Glauci filia: huius sacellū vt idem Solinus testatur: prope Auernū situm est: Que vt voluit Seruius: regnante Seruio Tullio: Quinquagesimo olimpiade Tarq̃no prisco obtulit nouē libros: in q̃bus fata & remedia Romanorū descripta erant pro quib9 poposcit Trecētos philippos: qui tunc aurei preciosi erant: qua contempta a Tarquino: et parcius precium offerente:

Erithrea d[illegible] a ciuitate [illegible] Erithrum posita i asia [illegible] [illegible] i insulā [illegible] vide Strabonē [illegible] de asia [illegible] tractat [illegible] [illegible]

ſequenti die tribus iam p eam combuſtis :
reuerſa : ex ſex q̄tū ex nonē petierat : conui
cto qa preciū nō mutauit : accepit : hi ſex libri
Sybille olim in tēplo Apollinis cū aliis li/
bris marchiorum et vegolyes nymphe ſer
uabantur
Sciendū ſane libros Sybille a principio decē
cuſtodib9 fuiſſe aſſignatos : et deinde addi
tos quindecim : vſq₃ ad tpa Syllana : poſtea
creuit numer9 . nam ſexaginta cuſtodes fu
iſſe narrant̄ : demū ad qeindecim ipſorū li/
brorum cuſtodia reducta ē : ex hui9 Sybille
libris vſq₃ ad tēpus Sylle pontifices maximi
cōſulebāt : tūc eni₃ cū Capitolio exuſti ſunt :
Huius Sybille Cumane ſepulchrum in Sici
lia adhuc manet : in oppido cui nomen eſt
Lilibeum : vt narrat idē Solinus libro quin
to : ſic dicens : Lilibeum oppidum dictū vbi
eſt Sybille ſepulchrum :
Hec Sybilla vt dicit Seruius ſuper libro bu
colicorum Virgilii : ſecula per metalla diui
ſit : diffinit etiā quis finē ſeculo imponeret :
et Solem vltimū : ideſt decimū eſſe voluit
Dixit preterea : ꝙ finitis omnibus ſeculis :

rursus debebant omnia renouari : quam rez
etiam philosophica disputatione collegit : di
cens : ꝙ completo magno anno : qui in trigī
tasexmilibus annorum perficitur : omnia sy
dera in ordinem priorem redire : et ferri
rursus eodem motu debebant : Arguens ꝙ
si est idem syderum motus : necesse est oīa
que fuerunt habeant eandem iterationem :
Que etiā fuit opinio Platonis : huius opinio
nē seqtur Virgili9 in libro bucolicorum : di
cēs reuerti aurea secula : et iterari omnia q̄
fuerunt vnde ait :
Vltima Cumei venit iam carminis etas
Magn9 ab integro seculorū nascitur ordo
Iam redit et virgo : redeunt satnia regna :
Eadē Sybilla vt volūt quidā īter quos fuit
Augustin9 : de xp̄o prophetauit sic dicens :
Iam noua ꝓgenies celo dimittitur alto
Tu modo nascēti puero : quo ferrea primū
Desinet : et toto surget gens aurea mundo
Quos versus postea Virgilius quarte elo/
ge bucolicorum inseruit :
Dicitur Sybillam in foliis palmarum scribe
re solere interdum vitas : et semones inter

dum: Varro testatur et Virgilius
Et sciendum quod omnia responsa Sybille ut dicit Seruius: non plus minus ve centum continēt sermones: unde Virgilius in sexto Eneydos:

Quo lati ducūt aditus cētum hostia centum
Unde ruunt totidem voces responsa Sybille

De patre et matre Sybille Cumane

Sybilla Cumana fuit filia Glauci & Dyane sacerdotis: quod confirmat Virgilius in vi: Eneydos sic dicens

Atque una phebi: trineque sacerdos
Deiphebe Glauci: faturque talia Regi

Hec namque Sybilla: Enee petenti hoc modo respondit:

Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nūc grege de ītacto septē mactare iuuēcos,
Prestiterit: totidē lectas de more bidētes
Talibus affata Eneam

Hec eadem Sybilla: ut fingit Virgilius respondit Enee petenti descēdere velle ad inferos. ut aureum ramum de silua Iunonis Auerne excerperet: ut patet in vi: Eneydos ubi sic dicit:

Quod si tãtus amor mẽti si tanta cupido est
Bis stigios nare lacus bis nigra videre
Tartara : et insano iuuat indulgere labori
Accipe que pagenda pri9: latꝫ arbore opaca
Aureus et foliis et lento vimine ramus
Iunoni Auerne dictus sacer hũc tegit omnis
Luc9: et obscuris claudũt cõuallib9 vmbre

Quo facto : cum eo ad ĩferna descendit : et ea docente omnia infernalia plene nouit : Eneas iussu Sybille : hoc est voluntate et dispositione diuina : ramo aureo excerpto : idest ista deliciosa mundana : de silua Iuno-nis Auerne: idest de huius vite confusione: que silue dense propter tenebras comparan tur : ad inferos descẽdit: hoc est multis mũ di partibus peragratis :nauigio tandem ad mare inferum nauigauit : Cum hac historia Enee duximus annotandum: quod pictago ras samus ad exemplum huius vite notauit: vbi Y grecum cum duobus ramis descrip-sit qđ duos habꝫ ramos duas vitas designãs : scilicꝫ virtuosaꝫ :et vitã deliciosã: c9 ramus dexter ardu9 est: et ꝑ eũ vita virtuosa dat̃

intelligi: per sinistrum vero qui planior est labes ac interitus: ac descensus ad inferos denotatur: hunc ramum sinistrum describit Virgilius aureum esse: hoc ideo: quia omnis vita deliciosa aurea esse videtur: sed ei9 finis aculeum habet. Hunc etiam ramum Virgilius in siluis latere describit: quia reuera ĩ huius vite silua idest confusione vicia latent: quibus ad inferos est descensus: Ad quos si quidem nullus potest descendere: nisi prius decerpserit fructum aureum huius rami vnde Virgilius in eodem vi: libro Eneydos dicit

Sed non ante datur telluris optata subire
Auricomos q̃ quis decerpserit arbore fet9

Ingit Ouidius in viiii: libro Methamorphoseos: ꝙ Sybilla in vocem conuersa fuit: hoc voluit innuere propter eius scientiam diuinorum: ei9ꝙ huĩlitatẽ ꝓcipuã. Dum vero post mortem vox est humana locuta Habet enim figmeutũ poeticũ. Quod Eneas visis infernalibus: cum Sybillam deam vocarꝫ: et tẽplũ ei faceret: ac sacrificia se sibi facturũ offerrꝫ: ab ea talia verba audiuiꝫ

Dea non sum : nec thuris honore venerāda sum : sed humana sum : humanum igitur di gnare caput : Audiuit etiam ab ea hec verba Audi Enea que refero : Si mea virginitas amare phebum potuisset : mihi vita longe/ ua sine caritura dabatur : Sed dum phebus precaretur ab ea : ipse respondit : Elige Cu mea virgo quod optas : et optatis pone mo dūq; tuis : dixit Cumana : Ego vero cumu lum aucti pulueris sibi demonstrans : petii vt tot annos mihi concederet : quot corpo/ ra puluis ille habebat : Quod recepissem ab eo si ipsum mee virginitatis participem fe/ cissem : quia igitur munus phebi contempsi : et elegi virgo manere : non extiti quod pe/ tii consequuta : Hoc autem ideo factum esse arbitratur : quia cum Sybilla a quodam sui temporis litterato in coniugem peteretur qui per phebum deum musaruz datur intel ligi : sub promissione longeue vite : spreto promisso se illi in coniugem denegauit : Hoc autem figmentum istud indicat verita tis : Sibilla si coniugali copula se ligasset : vi tam sibi diutinam propagesset : nā vt dicit

Augustinus. Ex connubio propagantur creature.. Ideo autem Sybilla potius voluit viuere virgo: q̃ phebo coniungi. Cum filia Glauci piscatoris esset: ignobilis genere virginitate nobilitare se voluit. Nam virginitas: vt dicit Ciprianus: est exaltatio humilium: ignobilium nobilitas: & nobiliuȝ ornameutum.

Fertur etiam ꝙ Sybilla Enee quedam de se pronostica propalauit: dicens. Tempus erit: quo de magna parua deueniam: & mēbra mea consumpta senecta ad nihilum redigentur. Tunc amata a phebo: nec ei placuisse videbor: & tandem a nullo visa dissoluar. tunc sola voce: & non visione cognoscar morsq; pallida voceȝ mihi tantūmodo derelinquet. Et adueniente egra & inualida senectute: quam diuine patiar. post mortem numeros exaucti pulueris adequabo.

Allegoria. Parua de magua Sybilla esse confingitur: cum ad senectutem deueniens & in ea diu persistens: corporis inualitudine: fortitudinis vires amisit.

Tunc siquidem in vocem conuersa fingitur

cum post mortem eius de ea: scientiaq; ipsi-
us omnis est humana lingua locuta. per quā
vocem locutionem & famam annos reuera
exaucti pulueris adequauit.
Ferunt enim Sybillam: hoc est libros suos
ab eo vt dictum est tempore quo eos Tar
quino assignauit: trecentis annis in vrbe du
rasse: donec vna cum capitolio sunt exusti.

De Clauco patre Sybille.

Laucus piscator fuit cuiusdam Ante-
donis filius de ciuitate Cumarum pa-
ter Sybille. hic cum illis temporibus in Va
riis villa non procul a Bayano lacu. contra
inhibitionem principis piscaretur: quia e
dictum contempserat: pisces adhuc palpitan
tes in mari fuere reiecti: ipseq; postmoduz
iratus in mare se demersit. Quod Innuit
Valerius Marcialis epigramatum: decimo.
hortans piscatores quoslibet: vt p piscatiōis
miseriis ab illo loco fugiendo recedant: cum
illi pisces sacri sint: illiusq; existant: quoin or
benullius est maior . : .

Vnde ait Marcialis hoc modo.
Bayano procul a lacu recede piſcator.
Fuge ne voceris. & cetera.
Hanc Glauci materiam Ouidius in libro viiii. Methamorphoſeos: ne Sybille fame detrahere videretur. in aliud figmentum poeticum tranſmutauit. quod hic cum non faciat ad hunc libellū inſerere pretermiſi.

De Sybilla Tiburtina.

E Sybilla Tiburtina dicitur. ꝙ Saul Rex regnauit annis quadraginta duobus vſqꝫ ad dauid. Dauid autem Rex regnauit annis quadraginta duobus. In ipſa autem etate venit Sibilla Albunea nomīe Tiburtina. In cuius carminibus multa de deo: & criſto continentur.
Fuit hec Regina Priami regis filia. ex matre nomine Hecuba procreata. Hec circuiēs diuerſas partes orientis videlicꝫ Achayam: Macedoniam: Heroſtachiā: Agaguldeam: Siliciam: Pamphiliam: & Galaciam: Cumqꝫ hanc mundi partem vaciniis ſuis re-

plesset: inde venit Egiptum: Ethiopiam: bagadam: Babiloniam: Affricam: Libiam: Panthapolim. Mauritaniam: & Palanirum Per omnes has prouincias predicauit. et spiritu prophetie repleta: predixit bonis mala: malis mala. Scimus namque: quia in preconiis suis vera vaticinauit: & que in nouissimis ventura erant predixit. Audientes igitur ciues ac principes Romani famam eius: statim nunciauerunt in conspectu Trayani Imperatoris. Mittens ergo Imperator legatos ad eam: fecit eam cū magno honore in vrbem introduci.

De pulcritudine Sybille Tiburtine.

Rat vult9 eius splendidissimus: capilli eius sicut aurum fulgens: supercilia eius sicut purpura: oculi eius sicut stella clara que matutina oritur ita fulgentes: Corpus eius gracile: statura equalis: Caro eius & gula sicut lac: & sanguine9 ei9 color.

De somnio viso per centum viros ex Senatu Romano.

42

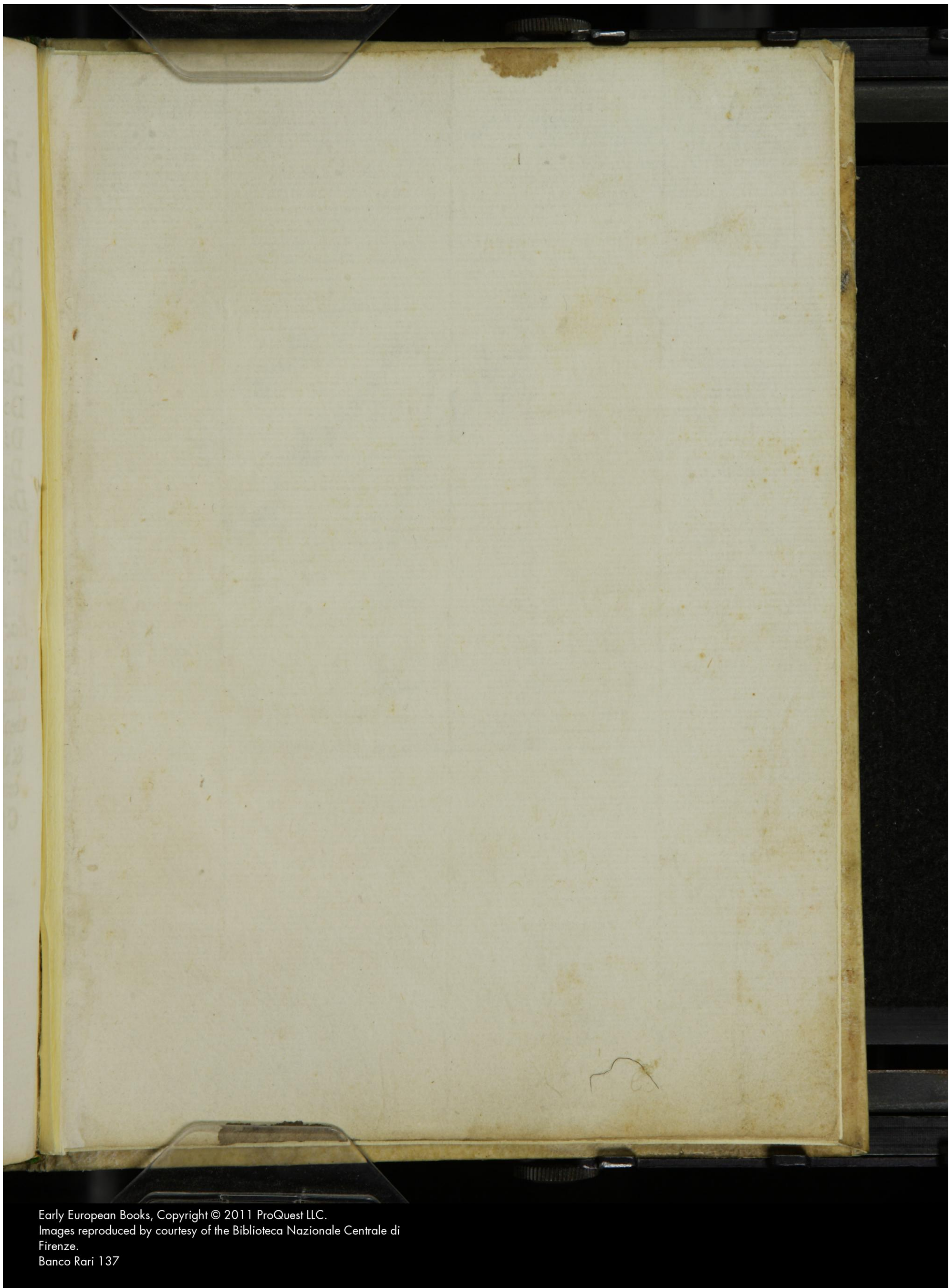
Vm igitur hec Sybilla in vrbe esset: centũ viri ex Senatu Romão somniũ vnum in vna nocte singuli viderunt. Viderunt enim in visu quasi nouem soles essẽt in celo: qui sigillatim diuisi diuersas in se figuras habebant. Que Sybilla rogata ab eisdem Romanis somnium quod viderant eisdem in monte Apennino resoluit. & futuras nouem generationes designauit.
Sed cum interpretatio dicti somnii: non sit presentis speculationis: illam & alia que de aliis Sibillis dici possent: hic obmissa sunt vna cum pluribus aliis que addi potuissent.

Sequitur Tabula singulorum contentoru3 in hoc libello.

Hoc opusculum recollectum & Inpressum est p Arnaldũ de Bruxella in Ciuitate Neapolis in renouationẽ mẽorie ciuitatis Putheolorũ locorũq; cõuicinorũ: ac balneoruʒ & aliarũ antiquitatũ. Die vltimo mẽsis Decembris. Anno a natiuitate domini. M. CCCC. Lxxv.:.

. F I N I S .

Of 2644 - nan. us. L 500.

46. carte

Rez Compta

[illegible]

